

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

GERTRŪDA KARVELYTĖ
TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS SANTYKIŲ KONSTITUCINIAI PAGRINDAI LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Tomas Blinstrubis

Konsultantas –
Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vilnius, 2011

Turinys:

Įvadas	2
1 Skyrius. Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos	5
1.1. Valstybė	5
1.2. Bažnyčia.....	6
1.3. Religinė bendruomenė.....	7
2 skyrius. Valstybės ir bažnyčios konstituciniai teisiniai santykiai pirmosiose nuolatinėse Lietuvos Konstitucijose.....	9
2.1. 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija.....	9
2.2. 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija.....	12
2.3. 1938 m. Lietuvos Konstitucija.....	13
3 skyrius. Konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių principai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje	17
3.1. Religijos laisvės principas	18
3.2. Valstybės ir bažnyčios atskirumo principas	26
3.3. Pasaulietinės valstybės principas	31
4 skyrius. Bažnyčių ir religinių organizacijų teisinis statusas Lietuvoje	36
5 skyrius. Valstybės ir bažnyčios santykių modelio identifikavimas, kaip visą tyrimą apibendrinantis rezultatas	52
5.1. Valstybės ir bažnyčios santykių nustatymo modeliai.....	52
5.2. Valstybės ir bažnyčios santykių modelis Lietuvoje.....	54
Išvados	60
Naudota literatūra	63
Santrauka	68
Summary	69

Ivadas

Šiame baigiamajame magistro darbe yra analizuojami Lietuvos valstybės ir bažnyčios konstituciniai teisiniai santykiai. Pabrėžtina, jog sąvoka bažnyčia vartojama plačiaja šio žodžio prasme, t.y. apima ne vieną konkrečią bažnyčią, tačiau visas Lietuvoje veikiančias bažnyčias, religines bendruomenes ir bendrijas, įskaitant tradicines, valstybės pripažintas (tačiau tradicinėmis nesančias) ir tas, kurios nėra nei tradicinės, nei valstybės pripažintos. Yra nagrinėjama, kokie santykiai tarp šių dviejų teisės subjektų yra įtvirtinti aukščiausią juridinę galią turinčiame Lietuvos Respublikos teisės akte. Be abejo, yra paliečiama ir ordinarinė teisė, kadangi būtent per įstatymus galima matyti, kiek tie santykiai yra sukonkretinti ir kaip įgyvendinami. Nors reikia pastebėti, jog didžiausias dėmesys yra skiriamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) reglamentavimui bei šio teisės akto oficialaus aiškintojo – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – KT) jurisprudencijai, suformuluotai nutarimuose, sprendimuose ir išvadose, kur, sistemiškai aiškinant konstituciją, išplėtojamos ir išaiškinamos jos nuostatos, kuriose yra įtvirtinti tikėjimo, religijos klausimai, bažnyčių bei religinių organizacijų teisinė padėtis ir t.t. Tai padeda atskleisti ir geriau suvokti valstybės ir bažnyčios vietą viena kitos atžvilgiu, jų konstitucinių teisinių santykių ypatumus, valstybės, kaip politinės organizacijos, besirūpinančios ir ginančios žmogaus pagrindines teises ir laisves, požiūrį į bažnyčią, kuris atsiskleidžia per valstybės valdžios institucijų nustatytas imperatyvias teisės normas. Be abejo, šiems santykiams atskleisti taip pat vadovaujamasi įvairiais straipsniais, kuriuose jau buvo nagrinėti tam tikri valstybės ir bažnyčios teisinių santykių aspektai. Tai yra G. Mesonio¹, M. Lankausko², T. Blinstrubio³, E. Kūrio⁴ straipsniai. Taip pat apie religines organizacijas rašė E. Šileikis, apie valstybės ir religijos santykį – P. Plumpa, apie teisę ir religiją – V. A. Vaičaitis, dar XX a. pirmoje pusėje apie valstybės ir bažnyčios atskyrimą rašė M. Römeris. Taigi, ši tema vienu ar kitu aspektu yra nagrinėta ne vieno konstitucinės teisės specialisto, mokslininko ar kito autoriaus. Tai leidžia manyti, jog ji yra aktuali. Tačiau, žinoma, tai ne vienintelis rodiklis ir, net galbūt reiktų teigti, kad minėtų autorių darbai yra greičiau rezultatas to, kad šie klausimai yra aktualūs. Tikėjimas ir religija yra vieni iš žmogaus prigimtinių teisių ir pagrindinių laisvių objektų. Šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse žmogaus teisės yra iškeliamos į

¹ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2008, Nr. 2 (10) balandis – birželis.

² Lankauskas, M. Valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas: lyginamieji aspektai ir teisinė padėtis Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1(63).

³ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 2 (6): 139-161.

Blinstrubis, T. Suvereniteto įgyvendinimo ypatumai ir religijos laisvė valstybės ir bažnyčios konstituciniuose santykiuose. Šveicarijos pavyzdys (I). *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2 (2): 63-78.

⁴ Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2). *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2002, Nr. 27(19).

pirmą vietą ir jų apsauga yra užtikrinama ne tik valstybiniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu⁵. Su tikėjimo ir religijos laisve neatsiejamai yra susijusi teisė vienytis į religines bendruomenes, bendrijas. Todėl valstybė turi nustatyti jų teisinį statusą bei sureguliuoti santykius su šiais teisės subjektais. Kalbant apie Lietuvos valstybę, bažnyčios bei religinės organizacijos turėjo nemažą įtaką visuomenės socialinei, kultūrinei, dvasinei raidai bei pačiam Lietuvos valstybingumui. Klausimai, susiję su religija, tikėjimu, bažnyčių bei religinių bendruomenių teisiniu statusu, buvo įtvirtinti jau pirmosiose Lietuvos Konstitucijose. 1992 m. Konstitucijoje, be abejo, taip pat buvo sureguliuoti santykiai tarp valstybės ir bažnyčios. Vėliau KT išplėtojo Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų aiškinimą. Tačiau nei Konstitucijoje, nei KT jurisprudencijoje nerasime *expressis verbis* įtvirtinto nagrinėjamų santykių modelio. Be to, problema yra ta, kad KT suformulavus valstybės ir bažnyčios atskirumo principą, susidarė nuomonė, jog Lietuvoje šie du teisės subjektai yra griežtai atskirti. Tokią poziciją (greičiausiai sistemiškai neįsigilinus į šių teisinių santykių konstitucinį reglamentavimą) yra išsakę net ir aukšti valstybės valdžios pareigūnai. Bet, argi KT suformuluotas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas reiškia, jog Lietuvoje yra griežto atskyrimo modelis? Taigi, yra aktualu ir svarbu nustatyti teisinių santykių tarp valstybės ir bažnyčios ypatumus bei atskleisti, kokiam modeliui priskirtina Lietuvos valstybė. Temos mokslinis naujumas pasireiškia tuo, kad šiuo metu nėra vientisos ir išsamios studijos teisės srityje apie valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius Lietuvoje.

Šio darbo **tikslas** yra per valstybės ir bažnyčios teisinių santykių, įtvirtintų Konstitucijoje, ypatumus atskleisti, koks šių santykių modelis yra Lietuvoje.

Tikslui pasiekti iškelti tokie **uždaviniai**:

1. Atskleisti, kaip valstybės ir bažnyčios teisiniai santykiai buvo įtvirtinti pirmosiose Lietuvos Konstitucijose;
2. Išnagrinėti valstybės ir bažnyčios teisinių santykių reglamentavimą dabartinėje Konstitucijoje bei konstitucinėje jurisprudencijoje, pasitelkiant tris pagrindinius konstitucinius principus;
3. Išanalizuoti bažnyčios ir religinių organizacijų teisinį statusą Lietuvoje;
4. Išskirti, kokie teisinių santykių tarp valstybės ir bažnyčios modeliai yra pateikiami teorijoje.

Magistro baigiamojo darbo **objektas** yra valstybės ir bažnyčios teisiniai santykiai.

Dalykas – valstybės ir bažnyčios teisinių santykių pagrindai Konstitucijoje bei konstitucinėje jurisprudencijoje.

⁵ Pvz., Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

Darbo struktūra: Darbą sudaro 5 skyriai. Pirmame skyriuje yra apibrėžtos pagrindinės darbe vartojamos sąvokos. Antrame yra aptariama, kaip teisiniai santykiai tarp valstybės ir bažnyčios buvo įtvirtinti pirmosiose nuolatinėse Lietuvos Konstitucijose. Trečiame skyriuje yra išskirti trys pagrindiniai (šio darbo kontekste) KT suformuluoti konstituciniai principai: religijos laisvės, valstybės ir bažnyčios atskirumo bei pasaulietinės valstybės. Pasitelkus šiuos principus yra atskleidžiami valstybės ir bažnyčios teisinių santykių pagrindai Konstitucijoje. Ketvirtame skyriuje išnagrinėtas bažnyčių bei religinių organizacijų teisinis statusas. Penktame skyriuje aprašomi šių teisinių santykių modeliai, pateikiami tokių modelių valstybių pavyzdžiai su jiems būdingais bruožais. Ir galiausiai, remiantis ankstesnių skyrių medžiaga, argumentuotai atskleidžiamas valstybės ir bažnyčios konstitucinių teisinių santykių modelis, egzistuojantis Lietuvoje. Pabaigoje pateikiamos išvados, trumpa santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei naudotos literatūros sąrašas.

Pagrindiniai šiame darbe taikomi metodai yra šie: dokumentų analizės, kuris buvo panaudotas, nagrinėjant bei analizuojant Konstituciją, kitus teisės aktus ir KT jurisprudenciją, lyginamasis istorinis metodas panaudotas, lyginant pirmųjų Lietuvos Konstitucijų reglamentavimą tikėjimo, religijos bei su tuo susijusiais klausimais, lingvistinis – aiškinant sąvokas, loginis – formuluojant išvadas.

1 Skyrius. Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos

1.1. Valstybė

Nagrinėjant valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius, būtina apibrėžti svarbiausias darbe vartojamas sąvokas. Viena iš jų yra valstybė. Ši sąvoka yra konstitucinė. Aukščiausią juridinę galią turinčiame teisės akte ji yra vartojama tiek skirsnių pavadinimuose⁶, tiek ir daugybėje straipsnių⁷. Ne išimtis ir Konstitucijoje esantys straipsniai, kuriuose reglamentuojami valstybės ir bažnyčios teisiniai santykiai⁸.

Valstybės ir bažnyčios santykių kontekste valstybę galima apibrėžti keliais aspektais. Visų pirma, valstybė yra vienas iš genetinio – ontologinio santykio tarp jos ir religijos plačiaja šio žodžio prasme subjektų. Istorija pateikia nemažai faktų, kaip įvairios valstybės skirtingais istoriniais periodais bandė priartinti arba atitolinti religiją nuo pačios valstybės ir jos narių gyvenimo. Kita vertus, reikia nepamiršti kito esminio fakto, jog visos religinės organizacijos ir bažnyčios egzistuoja valstybėje. Galiausiai valstybė yra teisinio santykio su bažnyčiomis ir religinėmis organizacijomis subjektas. KT 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimo motyvuojamosios dalies V skyriaus 6 punkte apibrėžė valstybės sąvoką: „Konstitucinėje teisėje visuotinai pripažįstama, kad valstybė yra visos visuomenės politinė organizacija, kurios valdžia apima visą valstybės teritoriją ir kuri yra skirta žmogaus teisėms ir laisvėms užtikrinti, viešajam interesui garantuoti“. Aktualiausia šiame apibrėžime yra valstybės funkcijos, kurias ji įgyvendina per valdžios institucijas. Viena iš svarbiausių valstybės funkcijų yra žmogaus teisių ir laisvių garantavimas, taip pat ir viešojo intereso apsauga. Taigi, valstybė be visų kitų teisių garantuoja ir teisę į religijos laisvę⁹, rūpinasi religinių, pasaulėžiūros interesų apsauga¹⁰. KT yra konstatavęs: „Valstybė turi pareigą užtikrinti, kad niekas nesikėsintų į asmens dvasios dalykus: nevaržytų jo prigimtinės laisvės pasirinkti jam priimtina religiją ar nepasirinkti jokios, pakeisti pasirinktą religiją ar jos atsisakyti“¹¹. Kita vertus, ji turi pareigą užtikrinti, kad asmuo, laisvai išpažindamas savo religiją, nevaržytų kitų asmenų teisių ir laisvių¹². Kaip teigia A. Vaišvila, valstybė yra žmogaus teisių įgyvendinimo organizacija. Būtent garantuodama žmogaus teises, ji išiprasmina teisės sistemoje. Iš valstybės „kyla tokie esminiai teisės

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014, I, II, III skirsniai.

⁷ Ten pat, preambulė, 1 str., 2 str., 5 str., 10 str. ir kt.

⁸ Ten pat, 38 str., 43 str.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 26 str.

¹⁰ Ten pat, 40 str., 43 str.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 49-1424.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 27 str., 28 str.

požymiai kaip formalus apibrėžtumas, visuotinis jos imperatyvų privalomumas ir garantavimas legalios prievartos priemonėmis“.¹³ Taip pat valstybė yra viešojo intereso sergėtoja. Taigi, ji, rūpindamasi religinių bei pasaulėžiūros interesų apsauga, viena vertus, saugo tradicines bažnyčias bei religines organizacijas, suteikia pripažinimą toms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms, kurios turi atramą visuomenėje, suteikia teisę kurtis ir gyvuoti kitoms religinėms organizacijoms, jei jų veikla nepažeidžia Konstitucijos ir įstatymų, iš kitos pusės, garantuoja pasaulietinį mokymą, taip pat valstybės ir bažnyčios funkcijų atskyrimą, nesikišimą į viena kitos reikalus.

Taigi, valstybės ir bažnyčios konstitucinių teisinių santykių kontekste valstybė yra ta politinė organizacija, kuri garantuoja kiekvienam asmeniui religijos laisvę, imperatyviomis teisės normomis bei legalios prievartos priemonėmis užtikrina, kad šia laisve žmonės naudotųsi, neperžengdami Konstitucijos ir įstatymų ribų, nepamintę kitų žmonių teisių bei laisvių. Valstybė taip pat rūpinasi bendrą religinių, pasaulėžiūros interesų apsauga. Ji per savo institucijas, įgyvendinančias valstybės valdžią, kuria ir nustato taisykles, pagal kurias gali kurtis ir gyvuoti bažnyčios, religinės organizacijos, nustato teisinius santykius tarp jos ir šių subjektų. Tad, iš vienos pusės, valstybė savo rankose telkia aukščiausią valdžią, kuria imperatyvias teisės normas, kita vertus, pati yra šių teisinių santykių dalyvė ir turi paklusti tiek Konstitucijai, tiek įstatymams.

1.2. Bažnyčia

Kita svarbi šiame darbe vartojama sąvoka yra bažnyčia. Atsakyti, kas yra bažnyčia, yra taip pat nelengva kaip ir atsakyti, kas yra valstybė. Sąvoka „bažnyčia“ turi daugybę reikšmių, tiek teologinę, tiek sociologinę, tiek istorinę ir pan. Šiame darbe aktuali ir svarbi yra bažnyčios samprata teisėje. Neabejotina, jog ši sąvoka yra konstitucinė¹⁴. Tačiau, nepaisant to, nei Konstitucijoje, nei kitame teisės akte ji nėra apibrėžta.

Sąvoką „bažnyčia“ galima vartoti siauresne prasme ir apibrėžti ją kaip daugelyje valstybių teisiškai pripažintą religinę bendruomenę, kuri istoriškai susiformavo, remdamasi krikščionyste, ir apima didelę visuomenės dalį. Tačiau, žvelgiant iš teisinės pusės, pati sąvoka „bažnyčia“ nesukuria jokių padarinių, kurie būtų teisiškai reikšmingi. Tai reiškia, kad vien šios sąvokos vartojimas kurios nors religinės bendruomenės pavadinime nesukuria jai kokių nors privilegijų. Nuo to religinė bendruomenė netampa pranašesnė prieš kitas, netampa tradicine ar teisiškai pripažinta. Tai liudija ir Konstitucijoje bei KT jurisprudencijoje šios sąvokos vartojimas, kalbant ne tik apie tradicines, bet ir

¹³ Vaišvila, A. Teisės teorija: vadovėlis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004. P. 58.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 38 str., 43 str.

apie valstybės pripažintas (tradicinėmis nesančias), taip pat apie tas bažnyčias bei religines organizacijas, kurios nėra nei tradicinės, nei valstybės pripažintos.

Atkreiptinas dėmesys, jog šiame darbe bažnyčių sąvoka taip pat yra vartojama ir daugiskaita. Tai reiškia, yra kalbama apie visas religines bendruomenes. Galima sakyti, jog valstybė bažnyčias laiko ypatingais juridiniais asmenimis. Tai liudija būtent tai, kad joms yra suteikiama vidaus autonomija. Konstitucijos 43 str. 4 d. rašoma: „Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savus kanonus ir statutus“. Paminėtina, jog ir M. Römeris šia sąvoka „bažnyčios“ vadino visus „tikiybinius socialinius junginius“¹⁵. Taip pat, ją vartojant vienaskaita, yra kalbama ne apie kažkurią vieną, pavyzdžiui Katalikų Bažnyčią, tačiau šiame darbe ir darbo pavadinime „Valstybės ir *bažnyčios* santykių konstituciniai pagrindai Lietuvoje“ ji vartojama plačiąją prasme, apimant visas bažnyčias bei religines organizacijas. Toks sąvokos vartojimas pasitelktas, remiantis KT jurisprudencija, nes būtent jis suformulavo „valstybės ir *bažnyčios* atskirumo principą“¹⁶, o ne valstybės ir religinių bendruomenių ar organizacijų atskirumo principą. Ir ne tik KT vartoja tokią sąvoką, apibūdindamas visas egzistuojančias religines bendruomenes, organizacijas, tokia praktika yra ir kai kuriose užsienio valstybėse. Pvz., Šveicarijos Konfederacijos Federalinės Konstitucijos 72 straipsnio pavadinime „Bažnyčia ir valstybė“¹⁷ „bažnyčios“ sąvokos vienaskaita yra vartojama apibrėžti visoms religinėms bendruomenėms¹⁸.

Pagal Konstituciją bažnyčių bei religinių organizacijų būklė Lietuvoje nustatoma susitarimu arba įstatymu¹⁹, tad įstatymų leidėjas priėmė įstatymą. Tačiau įdomu yra tai, kad jį pavadino nevertodamas „bažnyčios“ sąvokos, tai yra „Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“²⁰. Galima tik diskutuoti, ar Seimas ignoravo konstitucinę terminiją, ar bandė ją koreguoti.

Galiausiai, apibendrinant reiktų pabrėžti, jog „bažnyčios“ sąvoka šiame darbe nėra vartojama, siekiant įvardinti vieną kurią nors bažnyčią, tačiau apibūdinant visas Lietuvoje esančias bažnyčias bei veikiančias religines bendruomenes, kurios yra teisinio santykio su valstybe subjektai.

1.3. Religinė bendruomenė

Religinė bendruomenė tai dar viena šio darbo neatsiejama sąvoka. Ji yra apibrėžta Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 4 str.: „Religinė bendruomenė yra asmenų grupė, siekianti įgyvendinti tos pačios religijos tikslus. Ji gali būti atitinkamos religinės bendrijos vietinis

¹⁵ Römeris, M. Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Pirma dalis: Valstybė. T.II. Antras fotografuotinis leidimas. Vilnius: Pradai. 1995.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 49-1424.

¹⁷ „Kirche und Staat“

¹⁸ Pagal: Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas. Socialinių mokslų studijos. 2010, 2 (6): 139-161. P.144.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 43str.

²⁰ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-1985.

padalinys.“ O religinė bendrija yra „bažnyčių ir tolygių religinių organizacijų – bendruomenių, siekiančių įgyvendinti tos pačios religijos tikslus, susivienijimai. Bendriją sudaro ne mažiau kaip dvi religinės bendruomenės, turinčios bendrą vadovybę“. KT yra konstatavęs, jog religinės bendruomenės yra trijų skirtingų statusų, tai yra tradicinės, valstybės pripažintos, bet tradicinėmis nesančios, ir nei tradicinės, nei valstybės pripažintos. Tiek pagal Konstituciją, tiek pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – CK) tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos yra juridiniai asmenys, o kitos, siekiamos juridinio asmens teisių, gali jas įgyti CK nustatyta tvarka²¹. Pagal Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą religinė bendruomenė gali būti įregistruota, jei vienija ne mažiau nei 15 narių, kurie turi būti pilnamečiai Lietuvos Respublikos piliečiai.²² O religinė bendrija pagal tą patį įstatymą gali būti įregistruota, jei vienija ne mažiau nei dvi religines bendruomenes.²³ Be abejo, yra nustatyta procedūra, kaip vyksta įregistravimas²⁴, taip pat ir atvejai, kuomet religinė bendruomenė negali būti įregistruota²⁵. Be formalių neatitikimų, religinę bendruomenę galima atsisakyti registruoti, jei jos veikla pažeidžia žmogaus teises ir laisves arba viešąją tvarką²⁶.

Religinės bendruomenės ir bendrijos nevykdo valstybės funkcijų, jos „turi teisę laisvai organizuotis pagal savo hierarchinę ir institucinę struktūrą, vidaus gyvenimą tvarkyti savarankiškai pagal savo kanonus, statutus bei kitas normas“²⁷. Tačiau, kaip ir visi Lietuvos Respublikos valstybėje veikiantys socialiniai, politiniai, teisiniai ir kiti dariniai bei organizacijos, jos turi laikytis Konstitucijos, įstatymų ir jų nepažeisti.

Taigi, šio darbo kontekste religinė bendruomenė yra vienas iš konstitucinio teisinio santykio su valstybe subjektų, viena vertus, turinčių autonomiją veikti pagal savo kanonus ir statutus, negalinčių vykdyti valstybės funkcijų, kita vertus, turintis paklusti valstybės nustatytoms imperatyvioms taisyklėms.

²¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2.37 str. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

²² Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, *supra* note 20, 11 str. 2 d.

²³ Ten pat, 11 str. 3 d.

²⁴ Ten pat, 11 str.

²⁵ Ten pat, 12 str.

²⁶ Ten pat, 12 str. 1 d. 2 p.

²⁷ Ten pat, 7 str. 2 d.

2 skyrius. Valstybės ir bažnyčios konstituciniai teisiniai santykiai pirmosiose nuolatinėse Lietuvos Konstitucijose

Šio darbo esmė yra atskleisti, kokie yra valstybės ir bažnyčios santykių konstituciniai pagrindai Lietuvoje, t.y. kaip ir kokie Lietuvos valstybės ir bažnyčios santykiai yra įtvirtinti aukščiausios galios teisės akte – Konstitucijoje. Tačiau kaip ir nagrinėjant bet kokią temą, taip ir norint atskleisti šią, būtina pažvelgti į istoriją, kokie valstybės ir bažnyčios santykiai buvo įtvirtinti pirmosiose Lietuvos Konstitucijose ir, ar apskritai jose yra užsimenama apie tokius santykius. Nors konstitucinė teisė kaip ir bet kuri teisės šaka remiasi galiojančiais teisės aktais, tačiau „konstitucijai, kaip pagrindiniam valstybės įstatymui, net ir netekusiam galios, kitaip nei daugeliui paprastų įstatymų, dažnai nelemta visiškai nueiti į užmarštį. Dėl savo išskirtinių savybių ir kad naujų konstitucijų pasirodymas teisės (ir valstybės) raidoje dažnai žymi tam tikrus posūkio taškus ar tos raidos etapus, jos lieka vienu iš svarbiausių teisinės (konstitucinės) minties raidos pažinimo šaltinių.“²⁸ Kaip pastebi M. Maksimaitis, vadovėlio „Lietuvos valstybės konstitucijų istorija“ autorius, nors Lietuvos valstybė naujausiais laikais kaip savarankiška valstybė gyvavo neilgai, tačiau per tą laiką nukeliavo „turingą ir turiningą konstitucinės raidos kelią“²⁹. Laikotarpis, apie kurį kalbama, yra XX a. pirmoji pusė, kuri yra laikoma antruoju konstitucijų raidos etapu arba kitaip dar teisinėje literatūroje vadinama antrąją „konstitucijų banga“³⁰. Šis etapas apima laikotarpį nuo Pirmojo iki Antrojo pasaulinio karo. Būtent šiuo laiku Lietuva, atkūrusi valstybingumą, susidūrė su „visų laikotarpiui būdingų – demokratinių ir autokratiškas – konstitucijų pavyzdžiais.“³¹ Tad aptarsime tris pirmąsias nuolatinės, būtent apibūdinamu laikotarpiu, viena po kitos gyvavusias, Lietuvos Konstitucijas: 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją, 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją ir 1938 m. Lietuvos Konstituciją.

2.1. 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija

1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamasis seimas priėmė Lietuvos Valstybės Konstituciją. Kaip teigia J. Žilys, šiai Konstitucijai poveikį padarė kitos Europos demokratinių valstybių konstitucijos. Šiuo klausimu įvairūs autoriai yra vieningi. Tačiau nuomonės išsiskiria, kai yra minimos konkrečios užsienio šalių konstitucijos, nes, vienu autorių nuomone, Lietuvos Valstybės Konstitucijai įtaką

²⁸ Maksimaitis, M. Lietuvos valstybės konstitucijų istorija. Vilnius: Justitia, 2005. P.9.

²⁹ Ten pat. P.10.

³⁰ Jarašiūnas, E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. Jurisprudencija, 2010, Nr. 2(120), P.25.

³¹ Maksimaitis, M. *supra* note 28, P.10.

padarė Prancūzijos, kitų Belgijos, dar kitų Anglijos, Vokietijos ar net JAV konstitucijos. Anot, M. Maksimaičio, visi jie savaip yra teisūs, kadangi visos tos konstitucijos yra laikytos moderniomis ir Lietuvos Valstybės Konstitucijos kūrėjams galėjo būti pavyzdys, kuriant kai kuriuos konstitucinius institutus. Tačiau būtina pabrėžti, kad, nors šiai Konstitucijai įtaką ir darė užsienio šalių konstitucijos, tačiau ji yra paties Steigiamojo seimo – tautos specialiai tam išrinkto, jos valios reiškėjo, kūrinys. Steigiamojo seimo sudaryta konstitucinė komisija atsisakė specialistų iš užsienio konsultacijų. Kadangi Steigiamasis seimas teisėtai laikė save vienintele įgaliota institucija ir pabrėžė visišką nepriklausomumą nuo bet kokios pašalinės įtakos.

1922 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją praktiškai, galima sakyti, priėmė krikščionių demokratų bloko atstovai, kurie yra vadinami „tikraisiais Konstitucijos tėvais“³². Jie turėjo, nors nežymią, tačiau absoliučią daugumą Steigiamajame seime. Kairiųjų partijų, būtent valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų, atstovai dauguma klausimu nepritarė krikščionims demokratams, tačiau neturėdami daugumos, nesugebėjo nubalsuoti prieš. Tad, nepaisant to, kad pastarosios partijos tam nepritarė, 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos preambulė prasidėjo žodžiais: „Vardan Dievo Visagalio“³³. Šios Konstitucijos II skyriuje „Lietuvos piliečiai ir jų teisės“ 10 str. buvo įtvirtintas diskriminacijos draudimas ir lygybė prieš įstatymą be kitų dalykų ir dėl tikėjimo: „Visi Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, yra lygūs prieš įstatymus. Negali būti teikiama ypatingų privilegijų nei mažinama teisių piliečiui dėl jo kilmės, tikėjimo, tautybės“. Tame pačiame skyriuje 13 str. buvo įtvirtinta piliečių tikėjimo ir sąžinės laisvė. Galima teigti, jog šį straipsnį papildė ir jame garantuota tikėjimo laisvė išplečiama X skyriuje 87 str., kuriame teigiama: „Kariams turi būti suteikta laisvo laiko savo tikybos pareigoms atlikti. Ligoninėse, kalėjimuose ir kitose viešose įstaigose laikomiems žmonėms turi būti duodama galimybė savo tikybos pareigoms atlikti“. Iš to, kas parašyta galima spręsti, kad tikėjimo dalykai buvo laikomi itin svarbiais, kadangi Konstitucija garantavo ne tik tikėjimo laisvę, kas reiškia, jog žmogus nebuvo verčiamas išpažinti kokios nors konkrečios religijos arba jam nebuvo uždrausta apskritai tikėti, tačiau taip pat garantavo, kad asmenys net viešosiose įstaigose galėtų atlikti savo tikybos pareigas.

1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje buvo atskiras skyrius, skirtas tikybos reikalams, pavadintas „Tikybos ir kulto dalykai“. Šiame skyriuje esančiame 83 str. įtvirtinta: „Visoms esamoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms Valstybė lygiai pripažįsta teisės tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja, laisvai skelbti savo mokslą ir atlikti savo kulto apeigas, steigti ir tvarkyti savo kulto namus, mokyklas, auklėjimo ir labdarystės įstaigas, steigti vienuolynus, tikybinės

³² Maksimaitis, M. Pirmoji Lietuvos valstybės konstitucija. *Teisės apžvalga*, 1992, Nr. 1-2, P.6.

³³ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799.

kongregacijas, brolijas, uždėti savo nariams mokesnių tikybinių organizacijų reikalams, įgyti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir jį valdyti“. Taip pat šiame straipsnyje įtvirtinta, jog šios organizacijos turi valstybėje juridinio asmens teises. Bei tai, kad dvasininkai yra atleidžiami nuo karinės prievolės. Šios Konstitucijos 84 str. skelbia, jog valstybė taip pat pripažįsta ne tik esančias, bet ir naujai atsirandančias tikybines organizacijas, „jei jų tikėjimo bei doros mokslas ir statutai neprieštarauja viešajai tvarkai ir dorai“. Tačiau Konstitucija išsamiau nereglamentuoja tokių organizacijų atsiradimo bei gyvavimo sąlygų, o nurodo, kad tai turi būti nustatyta įstatymu. Pagal 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją piliečiai gimimo, santuokos ar mirties aktus galėjo atlikti pas savo dvasininkus ir šie aktai turėjo juridinę galią, jei atitiko įstatyme nurodytą formą. Tad piliečiams nebereikėjo jų kartoti kitoje įstaigoje. Nors „praktiškai tai reiškė teisinių padarinių pripažinimą tik bažnytinei santuokai, nes „kitų įstaigų“, turėjusių aptarnauti netikinčiuosius, Lietuvoje nebuvo, išskyrus Klaipėdos kraštą“³⁴. Taip pat ši Konstitucija be kitų valstybės pripažintų švenčių saugojo sekmadienius, „kaip poilsio ir dvasios pakilimo dienas“³⁵.

Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, jog Konstitucija įtvirtino tikėjimo laisvę, užtikrino tikybinėms organizacijoms tam tikrą autonomiją, jos turėjo juridinio asmens teises. Nors valstybėje nebuvo įtvirtinta valstybinė religija, buvo deklaruojama tikėjimo laisvė, tačiau pati religija, kad ir kokią ją išpažintų piliečiai, buvo svarbi apskirtai. Tuo tai pat galima įsitikinti, skaitant Konstitucijos IX skyriaus nuostatas – 80 str. įtvirtinta: „Religijos mokymas mokyklose yra privalomas, išskyrus mokyklas, įsteigtas vaikams, kurių tėvai nepriklauso jokiai tikybinei organizacijai. Religijos privalo būti mokoma pagal reikalavimus tos tikybinės organizacijos, kuriai priklauso mokinys“. Taigi, nepaneigiant tikėjimo laisvės, kadangi gali būti steigiamos mokyklos vaikams, kurių tėvai nepriklauso jokiai tikybinei organizacijai, visose kitose mokyklose vaikai privalėjo mokytis savo išpažįstamą religiją. Iš tiesų, kaip teigia M. Maksimaitis, tokių mokyklų, kurios būtų skirtos vaikams, kurių tėvai nepriklauso jokiai tikybinei organizacijai, faktiškai net ir nebuvo įsteigta. Tačiau tai nepaneigia Konstitucijoje užtikrinamos teisės steigti tokias mokyklas. Taip pat pagal tuometinės Konstitucijos 82 str. galėjo būti steigiamos ir privatinės konfesinės mokyklos, kurios, išpildžiusios įstatymų numatytą programos minimumą, galėjo gauti valstybės išdo biudžeto dalį, kuri skiriama švietimo reikalams.

Taigi, 1922 m. Konstitucija įtvirtino nemažai nuostatų, kuriose yra kalbama apie religiją bei religines organizacijas. Tokia Konstitucija, kokią mes ją skaitome, buvo, kaip jau minėta, dėl krikščionių demokratų įtakos, kurie Steigiamajame seime turėjo absoliučią daugumą. Jei tą daugumą

³⁴ Maksimaitis, M. *supra* note 28, P.132.

³⁵ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799, 86 str.

būtų turėjusios kairiųjų jėgos, neabejotinai Konstitucija būtų reglamentavusi su religija susijusius reikalus visiškai kitaip, kai ką net priešingai, kadangi jie gynė valstybės ir bažnyčios atskyrimo principą, norėjo apsaugoti mokyklą nuo piliečio sąžinės varžymų, jie reikalavo pasaulietinio Konstitucijos pobūdžio. Jie siekė, kad tikybos mokymas mokyklose nebūtų privalomas, taip pat siūlė įtraukti į Konstituciją straipsnį, jog Lietuvoje nėra valstybinės tikybos. Tačiau krikščionių demokratų bloko žmonės tokiems siūlymams nepritarė. Tad, kaip jau ir buvo minėta, galima teigti, kad ši Konstitucija buvo pastarosios partijos atstovų kūrinys, nes jie be viso kito įtvirtino joje savo ginamas pažiūras, susijusias su tikėjimu. Taip pat, galima sakyti, jog buvo įtvirtintos ir tautos daugumos pažiūros, kadangi 1922 m. Konstitucija yra laikoma vienintele, kuri „iš visų laikytų nuolatiniais Lietuvos konstituciniais dokumentais, buvusi priimta demokratine tvarka išrinkto Steigiamojo seimo – tikro tautos valios reiškėjo ir jos suverenumo vykdytojo“³⁶. Taigi, dėl turėtos absoliučios daugumos, Konstitucijos turinį konkrečiai šiais klausimais nulėmė Steigiamojo seimo daugumos atstovai, o juos demokratiškai išrinko tauta. Todėl, ko gero, ir galima teigti, kad Konstitucijoje atsispindėjo ir tuometinės tautos daugumos pažiūros bei vertybės.

2.2. 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija

Kalbant apie 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos priėmimą ir demokratiškumą, būtina paminėti, jog ši Konstitucija yra laikoma vienu iš pirmųjų Europos konstitucinių aktų, kuris pasuko nuo demokratijos autoritarizmo keliu. Pirmiausia, ji buvo priimta nedemokratišku keliu, t.y. ne laikantis Steigiamojo seimo nustatytos tvarkos, o tiesiog Prezidento valia ir jo vardu paskelbta. Net Konstitucijos preambulė pakito iš esmės. Ankstesniosios Konstitucijos preambulėje buvo rašoma: „Vardan Dievo Visagalio, Lietuvos Tauta, <...> priėmė šią Lietuvos Valstybės Konstituciją“³⁷. Naujoji Konstitucija prasideda žodžiais: „Respublikos Prezidentas, <...> nusprendė paskelbti šitokią Lietuvos Valstybės Konstituciją“³⁸. Kadangi 1922 m. Konstitucija nebuvo nei panaikinta, nei pakeista pagal Steigiamojo seimo nustatytą procedūrą, todėl teisiškai ji niekada ir nenustojo galioti. Taip pat 1928 m. Konstitucija, anot M. Römerio, nelaikytina visaverčiu konstituciniu aktu, todėl, kad pagal jos 106 str., ji tik po dešimties metų turėjo būti patikrinta referendumu. Dėl šių priežasčių laikoma, jog ji pasuko autoritarizmo keliu.

Kalbant apie tikybos ir religinius reikalus, įtvirtintus šioje Konstitucijoje, būtina pažymėti, jog, nepaisant to, kad preambulėje nebeliko žodžių: „vardan Dievo Visagalio“, ji, kalbant apie

³⁶ Maksimaitis, M. *supra* note 28, P.171.

³⁷ Lietuvos Valstybės Konstitucija. Preambulė. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799.

³⁸ Lietuvos Valstybės Konstitucija. Preambulė. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778.

tikėjimo klausimus, beveik nesiskiria nuo 1922 m. Konstitucijos. Tai reiškia, kad joje yra visi tie patys straipsniai ir net skyriai kaip ir ankstesnėje Konstitucijoje. Ji taip pat turi skyrių, skirtą Lietuvos piliečiams bei jų teisėms, kuris, kaip ir prieš tai galiojusioje Konstitucijoje, yra paliktas Konstitucijos pradžioje, kas reiškia didelę šių teisių reikšmę. Šiame skyriuje yra tie patys straipsniai, reglamentuojantys tikėjimo laisvę, nediskriminaciją dėl tikėjimo. Tik šis skyrius yra papildytas dar vienu straipsniu, kurio ankstesnėje Konstitucijoje nebuvo visai. Tai yra 19 str., kuriame skelbiama: „Tikybės bei kultūros reikalams rūpinti gali būti sudaromi juridiniai viešosios teisės asmens nurodyta įstatyme tvarka“. Taigi, ankstesnė Konstitucija tik įtvirtino jau esančių religinių organizacijų teises, o naujų atsiradimo ir gyvavimo tvarką nurodė reglamentuoti įstatyme, o ši Konstitucija be religinių organizacijų dar įtvirtina galimybę kurti juridinius asmenis, kurie galėtų rūpintis tikybės reikalais.

1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje išliko tie patys skyriai švietimo reikalams bei tikybės ir kulto dalykams, kuriuose nepakito straipsniai, reglamentuojantys privalomą religijos mokymą mokyklose, religinių organizacijų veikimą, jų teises, gimimo, jungtųjų ar mirimo aktų, padarytų tikinčiųjų pas jų dvasininkus, juridinės galios pripažinimą, sekmadienių saugojimą ir t.t.

Iš to, kas išdėstyta, palyginę abi Konstitucijas, matome, jog kalbant apie tikėjimo dalykus, šioje Konstitucijoje beveik ir iš esmės niekas nepasikeitė. Iš istorijos yra žinoma, jog ši Konstitucija buvo priimta po 1926 m. įvykusio perversmo, kad perversmininkų tikslas buvo pertvarkyti politinių valdžios institucijų sudėtį. Su tikyba bei religija susiję dalykai jiems mažai terūpėjo, tad natūralu, kad straipsniai, reglamentuojantys tikėjimo reikalus, tiesiog buvo perrašyti ir beveik nepakito.

2.3. 1938 m. Lietuvos Konstitucija

1938 m. Lietuvos Konstitucija, istorikų vadinama nauju konstituciniu aktu, pagrįstu nauja, palyginus su ankstesnėmis Konstitucijomis, filosofija. Ši Konstitucija nepratęsė 1922 m. Konstitucijos demokratiškas tradicijas, tačiau priešingai, išvystė 1928 m. Konstitucijoje pradėjusius ryškėti autoritarizmo bruožus. Ji, nors, priešingai nei pirmosios dvi, vadinosi tik Lietuvos Konstitucija – pavadinime nebeliko žodžio „Valstybė“, tačiau išskėlė ir išaukštino valstybės vaidmenį. Valstybė buvo laikoma „tobulčiausia tautos laisvės išraiška“³⁹. Taigi, buvo mėginta užtikrinti, kad valstybė dominuotų tiek visose visuomeninio gyvenimo srityse, tiek ir santykiuose su

³⁹ Maksimaitis, M. Pirmosios modernios mūsų valstybės konstitucijos: keliai ir takeliai. // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2007.

piliečiais. Ši valstybės dominavimo užtikrinimo tendencija prasiskverbė ir į religiją kaip vieną iš konstitucinio reguliavimo sričių.

Lyginant 1938 m. Konstituciją su prieš tai buvusiomis, nemažai su tikyba susijusių straipsnių liko panašūs. Pvz., šioje Konstitucijoje taip pat išliko nuostata, kad pilietis negali būti diskriminuojamas dėl tikybos⁴⁰. Tačiau pačios straipsnių formuluotės pasikeitė. Pagal 1938 m. Konstituciją dėl tikybos negali būti mažinamos piliečių teisės, o pagal ankstesnes konstitucijas taip pat negalėjo būti ir teikiama ypatingų privilegijų. Taip pat nebeliko nuostatos dėl tikėjimo laisvės. Reglamentuojama tik valstybės saugoma sąžinės laisvė⁴¹. Įtvirtinta nauja nuostata dėl piliečių teisės laisvai pasirinkti priklausyti arba nepriklausyti prie valstybės pripažintų bažnyčių ar kitų tolygių tikybinių organizacijų⁴².

Naujojoje Konstitucijoje skyrius, skirtas tikybos reikalams, buvo pavadintas kitaip nei ankstesniose konstitucijose, tiesiog „Tikyba“. Taip pat šiam skyriui priskirti straipsniai reglamentavo bažnyčių bei tikybinių organizacijų reikalus akivaizdžiai kitaip, nei tai buvo reglamentuojama ankstesnėse konstitucijose. Visų pirma, 1922 m. ir 1928 m. Konstitucijos neskirstė bažnyčių ar tikybinių organizacijų, tai yra jos visos buvo vienodo statuso. Buvo reglamentuojama: „Visoms esamoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms Valstybė lygiai pripažįsta teisės tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja <...>“⁴³. 1938 m. Konstitucijoje randame bažnyčių bei tikybinių organizacijų suskirstymą, taigi, galima sakyti, dvejopą jų statusą. Pirmosios yra valstybės pripažintos: „<...> Valstybė pripažįsta esamas Lietuvoje bažnyčias bei kitas tolygias tikybinės organizacijas“⁴⁴. Antrosios nėra valstybės pripažintos, tačiau gali tokiomis tapti: „Kitos bažnyčios bei tolygios tikybinės organizacijos gali būti Valstybės pripažintos, jei jų mokslas ir apeigos nepriešingi dorai ir viešajai tvarkai“⁴⁵. Atitinkamai tolimesni straipsniai reglamentuoja būtent valstybės pripažintų bažnyčių bei tikybinių organizacijų teises. Taigi, galima spręsti, kad jos turi tam tikras privilegijas prieš kitas, neturinčias valstybės pripažinimo. Pvz., tik valstybės pripažintos bažnyčios bei tikybinės organizacijos „gali laisvai skelbti savo mokslą, atlikti savo apeigas, turėti maldų namus ir laikyti dvasines mokyklas dvasininkams ruošti“⁴⁶. Tik valstybės pripažintų bažnyčių bei tikybinių organizacijų „dvasiniai ordinaai, kongregacijos ir brolijos, kiek jų veikla pasireiškia

⁴⁰ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271, 18 str.

⁴¹ Ten pat. 20str.

⁴² Ten pat.

⁴³ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799; Lietuvos Valstybės Konstitucija. 84 str. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778, 83 str.

⁴⁴ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271, 27 str.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271, 28 str.

tikybos mokslo skelbimu ir tikiybėmis apeigomis bei maldomis, gali veikti laisvai⁴⁷. Tik valstybės pripažintų tikiybų dvasininkai gali būti atleisti nuo karo tarnybos, kai pagal ankstesnių konstitucijų reglamentavimą nuo karinės tarnybos buvo atleidžiami visi dvasininkai, nenurodant konkrečiau, kokių tikiybų. Pagal 1938 m. Konstituciją tik valstybės pripažintos bažnyčios bei tikiybinės organizacijos „turi teisinio asmens teisių“⁴⁸. Taip pat nurodoma, jog „šių teisių ribos nustatomos įstatymu“⁴⁹. Taigi, kaip matyti, daugiausia Konstitucijoje esančių nuostatų, susijusių su bažnyčių bei tikiybinių organizacijų teisėmis ir laisvėmis, yra skirtos būtent valstybės pripažintoms bažnyčioms ir tikiybėms organizacijoms, o kitoms, kurios nėra valstybės pripažintos, skirtas paskutinis skyriaus „Tikyba“ straipsnis, kuris nurodo, jog „bažnyčių bei kitų tolygių tikiybinių organizacijų padėtis Valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu“⁵⁰. Taigi valstybės pripažintų bažnyčių bei tikiybinių organizacijų reikalus iš esmės reglamentuoja Konstitucija, o kitų, kurios nėra pripažintos, įstatymas.

Kaip jau buvo minėta pradžioje ir kaip matyti iš išdėstytų 1938 m. Konstitucijos nuostatų, ypač 29 str., kuriame teigiama, jog valstybės pripažintų bažnyčių bei tikiybinių organizacijų dvasiniai ordinaai, kongregacijos, brolijos gali veikti laisvai tik tiek, kiek jų veikla pasireiškia tikybos mokslo skelbimu, apeigomis, maldomis, akivaizdu, jog valstybės dominavimo stiprinimas visose gyvenimo srityse pasireiškė ir religijos srityje. Valstybė turėjo savo rankose telkti aukščiausią galią, todėl negalėjo būti jokios kitos jėgos jos teritorijoje, kuri galėtų leisti privalomas normas valstybei. Dėl šios priežasties iš bažnyčios kaip institucijos, kaip organizacijos ar bendruomenės buvo eliminuota politinė veikla. Ir būtent minėtas 29 str. nurodo kaip. Tai yra, kad nei dvasininkai, nei brolijos, kongregacijos negalėjo kištis į valstybės valdymo bei politinius reikalus. Laisvai veikti pagal Konstituciją, jos galėjo tik su tikyba susijusiuose reikaluose.

Kalbant apie tikybą švietimo srityje, atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal naująją Konstituciją nebeliko nuostatos, jog tikybos mokymas yra privalomas. Ši Konstitucija nepaneigė jos reikšmės. Konstitucijos 36 str. teigiama: „Valstybė pripažįsta auklėjamos reikšmės ir bažnyčioms bei kitoms tolygioms tikiybėms organizacijoms“. Tačiau nebeliko tikybos mokymo privalomumo. Pagal 1938 m. Konstituciją tikyba dėstoma tik mokiniams, kurie priklauso prie valstybės pripažintų bažnyčių ar tikybos organizacijų. Tačiau Konstitucijoje nurodyta, jog, jei mokinių priklausančių kuriai nors bažnyčiai ar tikiybinei organizacijai yra mažai, tokiu atveju tikyba gali būti nedėstoma. Taip pat Konstitucija leidžia nedėstyti tikybos, jei negalima parūpinti mokytojo. Taigi, tikybos dėstymo mokyklose reglamentavimas tapo kur kas švelnesnis.

⁴⁷ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271, 29str.

⁴⁸ Ten pat, 30str.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ten pat, 33str.

Dar vienas svarbus dalykas, susijęs su religija, kuri reglamentuoja 1938 m. Konstitucija, yra Respublikos Prezidento priesaika. Šioje Konstitucijoje yra specialus straipsnis, skirtas priesaikai. Jame yra tiksliai nurodyta, kokiais žodžiais Respublikos Prezidentas turi prisiekti. Ši priesaika prasideda žodžiais: „Visagalio Dievo akivaizdoje prisiekiu“ ir baigias žodžiais: „Kad taip man, Dieve, padėtum“⁵¹. Konstitucijoje nėra nurodytos galimybės pasirinkti priesaikos žodžius. Tad galima daryti prielaidą, kad Respublikos Prezidento postą turėjo užimti tik tikintis žmogus.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, sunku išvelgti ir nurodyti bendras Konstitucijos tendencijas tikėjimo klausimu. Taip yra todėl, kad, viena vertus, 1938 m. Konstitucija kai kuriuos dalykus reguliuoja liberaliau, nebelieka imperatyvumo, pvz., kalbant apie tikybos dėstymą mokyklose, kita vertus Respublikos Prezidento priesaikos pasirinkimo galimybės nebuvimas, norint išvengti su tikėjimo klausimais susijusio teksto, rodo, tartum, žingsnį atgal, kalbant apie religijos laisvę. Viena vertus, pagal šią Konstituciją žmogus laisvas priklausyti arba ne religinėms organizacijoms, bet, kita vertus, tarsi pamirštama įtraukti nuostatą apie tikėjimo laisvę, paliekant tik sąžinės laisvę. Tačiau nagrinėjamoje Konstitucijoje yra neginčytinai akivaizdus valstybės dominavimas, kadangi imperatyviai nurodoma, jog dvasininkai ir kiti su tikėjimu susiję asmenys ar jų grupės negali kištis į valstybės ar politinius reikalus, t.y. laisvai gali veikti tik su religija susijusiuose reikaluose. Ir neabejotinai, galima teigti, kad pirmosios Konstitucijos, ypač 1938 m. Konstitucija turėjo nemažą įtaką dabartinei Konstitucijai. Akivaizdu, jog yra perimti terminai, tam tikri valstybės ir bažnyčios teisinių santykių ypatumai, tikiybinių (arba dabar vadinamų religinėmis) organizacijų statuso diferencijavimas valstybėje ir kt.

⁵¹ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271, 65 str.

3 skyrius. Konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių principai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Prieš pradėdant nagrinėti kelis konstitucinius principus, kurie yra svarbūs, norint atskleisti valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius, pirmiausia reikia apibrėžti, kas apskritai yra principas, kas yra konstitucinis principas, bei kuo konstituciniai principai svarbūs. Taigi, pats žodis „principas“ yra kilęs iš lotyniško žodžio *principium*, kuris reiškia pradžia, pagrindą. Kaip yra rašoma Tarptautinių žodžių žodyne, principas yra „įsitikinimas, lemiantis žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas“, jis apibūdinamas kaip „pagrindinė kurios nors teorijos, koncepcijos idėja, pradinis teiginys“, kaip „svarbiausioji kurios nors organizacijos struktūros arba veiklos taisyklė“, kaip „pagrindinė kurio nors įrengimo, mechanizmo sandaros arba veikimo savybė“⁵². Taigi, principas bendriausia, visuotinai pripažinta reikšmė yra apibrėžiamas kaip ko nors pagrindas, pradžia, pagrindžiantis atitinkamai kokio nors reiškinio turinį. Žodžio „principas“ suvokimas taip pat padeda suvokti ir teisės principo prasmę. „Iš tiesų, jeigu principai *apskritai* suvokiami kaip tam tikro reiškinio (sistemos, organizacijos, teorijos, koncepcijos ir t.t.) *pamatinės nuostatos, fundamentalūs pradai*, tai *teisės principai* yra teisės ir jos sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas visas teisinis reglamentavimas, visi teisiniai sprendimai – ir bendrieji, ir individualūs.“⁵³ Tad atitinkamai galima teigti, kad konstituciniai principai yra konstitucinės teisės ir jos sistemos pamatinės nuostatos. Taip pat svarbu paminėti, jog konstituciniai principai turi viršenybę prieš kitus teisės principus, kaip pati Konstitucija turi viršenybę prieš visus kitus teisės aktus⁵⁴, kadangi konstituciniai principai yra nuostatos, turinčios konstitucinę galią. Jos nėra formuluojamos griežtai, tačiau diktuoja teisinio reglamentavimo turinį. Kaip teigia E. Kūris: „principai negali absoliučiai nulemti viso reguliavimo turinio – jau vien dėl to, kad suformuluoti gana plačiai; todėl įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai paprastai turi plačią diskreciją juos konkretinti ir plėtoti žemesnės galios teisės aktuose“⁵⁵. Konstitucinių principų nagrinėjimas yra labai svarbus, kadangi šių principų „atskleidimas yra tolesnių pastangų, siekiant suvokti konstitucijos turinį, rezultatas“⁵⁶. Tačiau reikia pastebėti, jog konstituciniai principai yra skirtingų tipologijų. KT

⁵² Kvietauskas, V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 m.

⁵³ Kūris, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2001, Nr. 23(15). P.54.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 49-1173.

⁵⁵ Ten pat, P.66.

⁵⁶ Mesonis, G. Kai kurie konstitucijos interpretavimo aspektai: *expressis verbis* ribos. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 5(107), P.22.

savo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra pasisakęs: „Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių – valstybinės bendruomenės pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.“⁵⁷ KT tame pačiame nutarime, vardindamas teisės aiškinimo metodus, kuriuos būtina naudoti, norint aiškinti Konstituciją, paminėjo ir bendruosius teisės principus. Taigi konstitucinių teisinių principų atskleidimas ir aiškinimas yra svarbus, nagrinėjant Konstituciją ir siekiant šiame darbe atskleisti valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius. Šiems santykiams aprašyti darbe pasitelkti trys – religijos laisvės, valstybės ir bažnyčios atskirumo bei pasaulietinės valstybės principai, kurie yra vieni iš pagrindinių, nagrinėjant, kokie valstybės ir bažnyčios santykiai yra įtvirtinti Konstitucijoje.

3.1. Religijos laisvės principas

Lietuvoje religijos laisvės sąvoka nėra *expressis verbis* išreikšta Konstitucijoje. Ši sąvoka kyla iš Konstitucijos dvasios. KT 1995 m. sausio 24 d. išvadoje konstatavo, kad „tiek tarptautinės teisės aktai, tiek Konstitucija, pripažindami žmogui religijos laisvę, vartoja skirtingą terminiją šiai laisvei apibūdinti“⁵⁸ ir kad „kai kurie skirtingi Konstitucijoje ir Konvencijoje (*Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija* – autoriaus pastaba) vartojami žodžiai iš esmės reiškia tą patį nediskriminacijos požymį arba apima kelis iš jų. Pavyzdžiui galima preziumuoti, jog Konstitucijoje vartojamas žodis „tikėjimas“ apima Konvencijoje vartojamą žodį „religija“.“⁵⁹ Anot, T. Blinstrubio: „Lietuviškajame konstitucionalizme religijos laisvės sąvoka yra laikoma kompleksine sąvoka“, nes pagal KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimą ši sąvoka „neatsiejama nuo kitų Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių <...>, nuo konstitucijoje įtvirtintų principų.“ Visas šias teises, laisves bei principus KT išsamiai įvardijo 2000 m. birželio 13 d. nutarimo motyvuojamosios dalies I skyriaus 4 punkte.

Religijos ir sąžinės laisvė Lietuvoje turi senas istorines tradicijas. Jos siekia Abiejų Tautų Respublikos laikus. 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos 1 straipsnyje buvo įtvirtinta: „Tautos viešpataujanti religija visada buvo ir bus Romos katalikų šventas tikėjimas su visomis jo teisėmis. Perėjimas iš viešpataujančio tikėjimo į kokį nors kitą yra draudžiamas ir baudžiamas kaip apostazė.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199, (motyvuojamosios dalies 3 punktas).

⁵⁹ Ten pat, (motyvuojamosios dalies 4 punktas).

Bet kadangi tas pats šventas tikėjimas liepia mums mylėti mūsų artimus, tad privalome suteikti tikėjimo ramybę ir valdymo globą visiems žmonėms, kokio išpažinimo jie bebūtų, ir dėl to garantuojame visų apeigų ir religijų laisvę Lenkijos kraštuose pagal kraštų įstatymus.“⁶⁰ Taigi, nors valstybinė religija buvo nustatyta, tačiau šalia to buvo įtvirtinta, kad apeigų bei religijos laisvė turi būti garantuota įstatymais. Taip pat verta paminėti, jog ir Pirmajame Lietuvos statute, kuris buvo priimtas 1529 m., yra aptinkama religijos laisvės įtvirtinimo užuomazgų. Apie tai byloja Statuto nuostatos: „visas jų teises bei privilegijas – bažnytines, tiek lotynų, tiek ir graikų tikėjimo“⁶¹, „lotynų arba graikų tikėjimo krikščionys“⁶². Visa tai rodo to meto bendrą teisės taikymą visiems krikščionims. Taip pat ir pirmosiose Lietuvos Konstitucijose yra kalbama apie tikėjimo ir sąžinės laisvę. Tiek 1922 m., tiek 1928 m. Konstitucijose yra įtvirtinta: „Piliėtis turi tikėjimo ir sąžinės laisvę“⁶³. 1938 m. Konstitucijoje teigiama, jog „Piliėtis yra laisvas priklausyti ar nepriklausyti prie valstybės pripažintų bažnyčių ar kitų tolygių tikybinių organizacijų“⁶⁴. Šių dienų Lietuvoje religijos ir sąžinės laisvė yra laikoma demokratinės valstybės sąlyga.

1992 m. Konstitucijos 26 str. 1 d. yra įtvirtinta: „Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.“ Ši nuostata garantuoja religijos ir sąžinės laisvę, kuri yra laikoma viena iš pagrindinių žmogaus teisių. KT konstatuoja: „<...> minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Ši laisvė užtikrina galimybę įvairių pažiūrų žmonėms gyventi atviroje, teisingoje ir darnioje pilietinėje visuomenėje. Ši laisvė – ne tik savaiminė demokratijos vertybė, bet ir svarbi garantija, kad bus visavertiškai įgyvendinamos kitos žmogaus konstitucinės teisės ir laisvės.“⁶⁵

Konstitucinė teisė į religijos laisvę įtvirtina tiek teigiamą, tiek neigiamą naudojimąsi šia teise. Konstitucijos 26 str. 2 d. įtvirtina nuostatą: „Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo.“ Ši Konstitucijos nuostata įtvirtina teigiamą naudojimąsi teise į religijos laisvę. KT aiškina: „<...> žmogus yra laisvas pasirinkti tą religiją arba tikėjimą, kuris priimtinas pačiam pasirenkančiajam, kartu – ir teisę nepasirinkti jokios religijos arba tikėjimo“⁶⁶. Taigi, Konstitucija suteikia kiekvienam žmogui tiek laisvo religijos ar tikėjimo pasirinkimo teisę (įskaitant ir teisę nepasirinkti jokio tikėjimo ar religijos), tiek teisę pasirinktą tikėjimą ar religiją

⁶⁰ 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.

⁶¹ Valionytė, I., Lazutka, S., Gudavičius, E. Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.). 2001. P.123.

⁶² Ten pat. 5 str. P.210.

⁶³ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799; Lietuvos Valstybės Konstitucija. 14 str. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778, 13 str.

⁶⁴ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271, 20 str.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 4 punktas).

⁶⁶ Ten pat, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas 9 pastraipa).

išpažinti vienam arba kartu su kitais asmenimis, tiek tai daryti viešai arba privačiai. Ir nesvarbu, ar žmogus priklauso, ar nepriklauso kuriai nors religinei bendruomenei, šias teises jis turi tiek būdamas kokios nors religinės bendruomenės nariu, tiek nebūdamas. Taip yra todėl, kad tikėjimo išpažinimas gali būti ne tik kurios nors religijos viešas apeigų atlikimas, bet ir gyvenimo būdas. Išpažinti tikėjimą ar religiją reiškia atlikinėti ne tik su konkrečiu tikėjimu ar religija susijusias pareigas, bet ir veiksmus, kurių konkreti religija tiesiogiai nenumato, pvz. savitai melstis ar atlikti netipiškas apeigas. Tačiau svarbiausia, jog visa tai negali prieštarauti įstatymams.

Konstitucijos 26 str. 3 d. yra įtvirtinta draudžiamoji nuostata: „Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą.“ Ši nuostata įpareigoja asmenis susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kurie vienaip ar kitaip apribotų asmens teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją, tikėjimą ar juos išpažinti. Pagal KT išaiškinimą ši nuostata reiškia, kad „<...> jokios religinės ar materialinės idėjos negali būti primetamos žmogui prieš jo norą ar valią.“⁶⁷ Taigi, Konstitucijos 26 str. 3 d. įtvirtinta nuostata apsaugo ir taip pat padeda užtikrinti to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisę. Tačiau taip pat svarbu paminėti, jog KT pabrėžia: „Tokiu primetimu nelaikytina tėvams ir globėjams Konstitucijos 25 str. 5 d. garantuojama teisė rūpintis vaikų ir globotinių religiniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.“⁶⁸

Pagal Konstituciją, asmenims yra garantuojama ne tik teisė laisvai pasirinkti ir išpažinti kurią nors religiją ar tikėjimą, bet taip pat ir teisė vienytis į religines bendrijas. Konstitucijos 35 str. 1 d. yra teigiama: „Piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams.“ Minėtame straipsnyje įtvirtinta asmens teisė jungtis į visuomeninius susivienijimus apima keletą teisių, tokių kaip: teisę steigti įvairias bendrijas ar organizacijas, teisę į jas stoti, bei jose veikti, taip pat teisę iš jų išstoti ar visai nebūti jų nariu. Visi šie susivienijimai gali būti įvairių formų: tiek politinės, tiek visuomeninės organizacijos, asociacijos, tiek (kas yra aktualu, kalbant religijos laisvės tema) religinės bendruomenės. Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas detalizuoja šios teisės įgyvendinimą. „Religinės bendruomenės ir bendrijos vienija asmenis, siekiančius įgyvendinti tos pačios religijos tikslus.“⁶⁹ Tačiau Konstitucija ne tik garantuoja teisę priklausyti kuriai nors bažnyčiai ar religinei organizacijai, bet ir saugo, kad niekas nebūtų verčiamas priklausyti prieš savo valią. Pagal Konstitucijos 26 str. 3 d. niekas negali būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kokią nors religiją ar

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas 9 pastraipa).

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Dambrauskienė, G., Davulis, T., Nekrošius, I. ir kt./red.K. Jovaišas Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, 1 dalis. Teisės institutas, 2000. P.294.

tikėjimą prieš savo valią, o pagal Konstitucijos 35 str. 2 d. „niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiai nors bendrijai <...>.“ Asmuo turi savo valia nuspręsti, ar jis nori priklausyti religinei bendruomenei ar bendrijai, ar nenori. Taip pat asmenys, kurie priklauso kuriai nors religinei bendruomenei ar bendrijai negali būti dėl to diskriminuojami arba, atvirkščiai, jiems negali būti teikiamos dėl to kokios nors privilegijos.

Religijos laisvė apima ne tik individualią, bei kolektyvinę religijos laisvę, kuomet asmuo vienas arba su kitais gali išpažinti savo pasirinktą religiją, tačiau ši laisvė apima ir korporatyvinę religijos laisvę. Šia prasme religijos laisvė reiškia, jog bažnyčios bei religinės organizacijos turi teisę laisvai skelbti savo mokslą, atlikti savo apeigas, turėti maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti⁷⁰, taip pat laisvai tvarkytis „pagal savo kanonus ir statutus“⁷¹, o savo teisių pažeidimo atveju kreiptis į teismą⁷².

Kalbant apie valstybės ir bažnyčios santykius svarbu yra tai, kad religijos laisvė yra tas konstitucinis principas, kuris draudžia kištis valstybei į religijos reikalus.⁷³ Taip pat šis principas užkerta kelią valstybei kištis į bažnyčių vidaus reikalus. Valstybė turi būti neutrali religijos ir pasaulėžiūros požiūriu. Tačiau faktas, jog valstybė neturi kištis į religijos bei bažnyčių vidaus reikalus, nereiškia, jog ji privalo išlikti pasyvi su religijos laisve susijusiuose reikaluose. Atvirkščiai, konstitucinis religijos laisvės principas įpareigoja valstybę palaikyti religinę toleranciją bei religinę taiką. Valstybė turi užtikrinti, kad skirtingų religinių bendruomenių nariai sugyventų taikiai. Taigi, kalbant apie religijos laisvę ir tinkamą teisės į šios laisvės įgyvendinimą valstybės vaidmuo yra labai svarbus. Anot KT: „Valstybė turi pareigą užtikrinti, kad niekas nesikėsintų į asmens dvasios dalykus: nevaržytų jo prigimtinės laisvės pasirinkti jam priimtina religiją ar nepasirinkti jokios, pakeisti pasirinktą religiją ar jos atsisakyti. Valstybė negali nustatyti privalomų reikalavimų, kad asmuo nurodytų savo tikėjimą, požiūrį į tikėjimo dalykus.“⁷⁴ Pvz. per visuotinį gyventojų surašymą, asmenys gali nurodyti savo tikėjimą, tačiau tai nėra privaloma. Žmogaus laisvė neatskleisti savo požiūrio į tikėjimą ar tikėjimo dalykus yra neginčijama. Asmuo turi absoliučią teisę „neatskleisti savo įsitikinimų ir nebūti verčiamas juos atskleisti.“⁷⁵ Be abejo, pagarba religijos laisvei ir religinė santarvė yra ne vien valstybės, bet ir kiekvieno asmens pareiga.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 43 str. 3 d.

⁷¹ Ten pat 43 str. 4 d.

⁷² Ten pat 6 str. 2 d., 30 str. 1 d.

⁷³ „Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu, ji neturi teisės nustatyti kokią nors privalomą pažiūrų sistemą.“ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas)

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas 8 pastraipa).

⁷⁵ Ten pat., (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas 9 pastraipa).

Dar vienas svarbus religijos laisvės aspektas yra šios teisės naudojimosi ribos bei įstatymų reguliavimo objektas, kalbant apie santykius susijusius su religijos laisve. Kalbėti apie žmogaus teisių ribas yra būtina, nes tai yra įtvirtinta pačioje Konstitucijoje. Jos 28 str. yra nuostata: „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.“ Būtina atskirti, kuomet religijos laisvė gali būti ribojama ir kuomet ne. KT konstatuoja: „Laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama, o laisvę reikšti įsitikinimus galima riboti tik įstatymo nustatyta tvarka ir tik tada, kai yra būtina apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes – žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, ginti konstitucinę santvarką.“⁷⁶ Pažymėtina, jog Konstitucijoje garantuojama minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė pagal savo turinį pripažįstama kaip konkretesnė platesnės žmogaus laisvės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti išraiška.⁷⁷ Anot KT, visais atvejais laisvių ir teisių ribojimas demokratinėje visuomenėje turi būti pagrįstas. Tad ir valstybė, siekdama vienaip ar kitaip apriboti veikimu išreikštą individualios religijos laisvę, turi tai konstituciškai pagrįsti. Pirmiausia tam turi būti įstatymo pagrindas⁷⁸. Taip pat ribojimas gali būti pateisinamas, kaip teigiama Konstitucijos 26 str. 4 d., tik tuomet, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę bei ginti kitas asmens pagrindines teises ir laisves. Dar vienas svarbus kriterijus yra tai, jog ribojimai turi būti proporcingi, t.y. vertinami „sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais <...>“, turi atitikti teisingumo sampratą ir reikalavimus <...>. Pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas sietinas su konkuruojančių vertybių racionaliu santykiu“⁷⁹. Ir galiausiai, pagal KT, apribojimais neturi būti pažeista pagrindinės teisės, šiuo atveju individualios religijos laisvės esmė. Taigi, laisvė turėti religinius įsitikinimus, laisvė tikėti, netikėti, išpažinti bet kokią religiją viduje nėra ir negali būti ribojama, o laisvė reikšti įsitikinimus, taip pat išpažįstamą religiją praktikuoti konkrečiais veiksmais ar žodžiu gali būti ribojama, tačiau, kaip jau buvo minėta, tai turi atitikti daugybę reikalavimų. Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė patenka į teisinio reguliavimo sritį tik tuo mastu, kuriuo žmogus veikdamas išreiškia savo mintis ar tikėjimą. Kol jis tik išpažįsta, tai yra jo privataus gyvenimo, kuris yra neliečiamas, sritis. Šios būsenos negalima niekaip apriboti⁸⁰. Šiuo požiūriu tikėjimo laisvė yra absoliuti. Apibendrinant galima teigti, kad žmogus, negali būti verčiamas atskleisti savo įsitikinimų, požiūrio į

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas 6 pastraipa).

⁷⁷ Vidrinskaitė S. Tikėjimo ir sąžinės laisvė: konstituciniai pagrindai ir realizavimo ribos Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2006, Nr. 12(90). P.89.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 26 str. 4 d.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktas).

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, *supra* note 58, (motyvuojamosios dalies 5 punktas).

tikėjimą arba tikėjimo dalykus, jis gali pasirinkti religiją, ją pakeisti, jos atsisakyti arba nepasirinkti jokios, negali būti verčiamas pasirinkti kurią nors religiją ar tikėjimą ir tai išpažinti. Taigi, pagal KT, individuali religijos laisvė yra absoliuti, tačiau religijos kulto laisvė absoliuti nėra.

Šiuo atveju taip pat itin aktualus Konstitucijos 27 str., kuriame įtvirtinta: „Žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas.“ Šis Konstitucijos straipsnis yra susijęs su 26 str. Kadangi jau ir anksčiau minėto straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse yra užtikrinta žmogaus teisė laisvai pasirinkti ir išpažinti bet kurią religiją ar tikėjimą, draudimas ką nors versti tai daryti prieš žmogaus valią, 4 dalyje yra įtvirtinta, kada ir kaip ši teisė yra ribojama, o 27 str. yra sukonkretinti ir detalizuoti apribojimai. Pagal Konstitucijos 26 str. 4 d. tikėjimo ir sąžinės laisvės ribojimo pagrindas yra būtinumas garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, kitas pagrindines žmogaus teises ir laisves, taigi minėtų teisių apribojimo būtinumas yra saugoti šias vertybes nuo teisės pažeidimų arba nusikalstamų kėsinių. O Konstitucijos 27 str. „numato nusikalstamą kėsinį į tas pačias socialines vertybes ir jo pasireiškimą užmaskuota, rafinuota forma, t.y. dangstantis žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu.“⁸¹ Šis straipsnis numato ne tik veikimą, bet ir neveikimą, t.y. įstatymų nevykdymą, kuomet asmuo, pasiteisindamas savo religiniais įsitikinimais, atsisako vykdyti įstatymu numatytas pilietines ir politines pareigas, pvz. vengia išlaikyti savo vaikus ir pan. Aptariamasis straipsnis taip pat detalizuoja bei konkretina Konstitucijos 28 str. nuostatą, kuri įtvirtina visuotinį reikalavimą įgyvendinti savo teises ir naudotis savo laisvėmis, laikantis Konstitucijos ir įstatymų bei nevaržant kitų žmonių teisių ir laisvių. „Visuotinio reikalavimo esmė, principinė nuostata yra ta, kad nenustatomos jokios išimtys ar kokie nors atvejai, kada žmogus savo teises galėtų įgyvendinti pažeisdamas kitų žmonių, visuomenės ar valstybės interesus. Šis reikalavimas taip pat atmets galimybę nustatyti ir kitokią ideologiją, pasaulėžiūrą, kuri pateisintų ir įteisintų individualius ar grupinius siaurus egoistinius interesus, agresiją.“⁸² Žmogus negali dėl savo įsitikinimų, išpažįstamos bei praktikuojamos religijos, tikėjimo, dėl kitos veiklos, kuri pasireiškia kaip įsitikinimų ar tikėjimo išraiška, kėsintis į valstybės ar visuomenės saugumą, žmonių sveikatą, viešąją tvarką, negali pažeidinėti bendrų visuomeninio gyvenimo principų, teisės ir kitų normų bei taisyklių. Taigi, apibendrinant KT doktriną, galima teigti, jog žmogaus teisė į įsitikinimų laisvę (kartu ir į religijos laisvę) susideda iš dviejų dalių: teisės nesielgti prieš savo įsitikinimus, kuri negali būti ribojama, ir teisės elgtis pagal savo įsitikinimus, kuri gali būti ribojama, siekiant apsaugoti bendrą gerį. Kalbant apie teisę nesielgti prieš savo įsitikinimus, galima pateikti šiuos pavyzdžius:

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, *supra* note 69, P.210.

⁸² Ten pat.

pvz. gydytojas turi teisę atsisakyti daryti abortą⁸³ arba pvz. žurnalistui ar viešosios informacijos skleidėjui draudžiama žeminti ar šaipytis iš žmogaus dėl jo religinių įsitikinimų, net jei jis yra padaręs nusikaltimą⁸⁴, arba pvz. aukšti valdžios pareigūnai, prieš užimdami aukštas pareigas, turi prisiekti, tad atitinkamuose įstatymuose, kuriuose yra nustatytas priesaikos tekstas, yra pateikti du priesaikos variantai⁸⁵: vienas, kurio pabaigoje yra žodžiai „tepededa man Dievas“, o kitas be šių žodžių, kadangi, jei būtų nustatytas tik pirmas priesaikos variantas, taip būtų pažeidžiamas religijos laisvės principas, būtent tuo, kad tai prieštarautų netikinčiųjų įsitikinimams.

Viena svarbiausių Konstitucijos nuostatų, kalbant apie religijos laisvę yra įtvirtinta 43 str. 7 d., kurioje teigiama: „Lietuvoje nėra valstybinės religijos.“ Taigi, kaip aiškina KT, Konstitucijoje yra įtvirtintas valstybinės religijos nebuvimo Lietuvoje principas⁸⁶. „Šiuo požiūriu Lietuvos Respublikos Konstitucija yra demokratiškesnė už kai kurių Vakarų Europos šalių įstatymus, įteisinančius vieną valstybinę religiją, kurią privalo išpažinti aukščiausi valstybės pareigūnai. Atsisakymas naudoti valstybės aparato galią ir autoritetą nustatant valstybės ir religijos santykį parodo, kad Lietuvos Konstitucija šioje srityje yra išties tolerantiška.“⁸⁷ Kaip yra žinoma, Konstitucijoje yra įtvirtinta, jog valstybė pripažįsta tradicines bažnyčias bei religines organizacijas Lietuvoje, tačiau, kaip aiškina KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimo motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punkte: minėta Konstitucijos 43 str. 7 d. norma, jog Lietuvoje nėra valstybinės religijos ir „<...> norma, numatanti, kad yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, reiškia, jog religijos tradiciškumas netapatinamas su jos valstybiškumu: <...>.“

Toliau nagrinėjant religijos laisvės principą, taip pat būtina kalbėti apie nediskriminavimą. Kaip jau buvo minėta, religijos laisvė apima tiek asmens laisvę pasirinkti religiją ar tikėjimą, kurį jis gali išpažinti bei praktikuoti, tiek teisę nepasirinkti jokios religijos ar tikėjimo. Taip yra užtikrinamas pliuralizmas, nes visuomenėje egzistuoja įvairias religijas išpažįstančios žmonių grupės ar pavieniai asmenys bei žmonės, neišpažįstantys jokios religijos. KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime yra konstatavęs: „<...> valstybės neutralumas ir pasaulietiškas negali būti pagrindas diskriminuoti tikinčiuosius, varžyti jų teises ir laisves.“⁸⁸ Nuostata dėl nediskriminavimo yra

⁸³ Lietuvos akušerių-ginekologų draugijos etikos kodeksas. 2. Specialioji dalis. Nėštumo nutraukimas, 2 punktas. Prieiga per internetą <http://bioetika.sam.lt/index.php?2097813021> [Prisijungimo laikas 2011.10.23].

⁸⁴ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos Etikos kodeksas. III dalis, 54 str. Prieiga per internetą <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329> [Prisijungimo laikas 2011.10.23].

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Seimo statutas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 15-249, 3 str.; Lietuvos Respublikos prezidento įstatymas, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-89, 4 str.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, *supra* note 69, P.379.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

įtvirtinta Konstitucijoje. Jos 29 str. 1 d. yra teigiama: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs.“ To paties straipsnio 2 dalyje rašoma: „Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo <...> tikėjimo <...>“. Konstitucijoje įtvirtinto reikalavimo nediskriminuoti asmenų dėl jų tikėjimo pažeidimas gali užtraukti taip pat ir baudžiamąją atsakomybę. Pvz. pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) 169 str. asmuo yra baudžiamas, jei atlieka veiksmus, kuriais siekiama žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl lyties, rasės, kilmės, religijos, įsitikinimų ir pan. sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti tam tikroje veikloje arba suvaržyti tokių žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises. Pagal BK 170 str. asmuo baudžiamas, jei skatino neapykantą, kurstė smurtaut ir pan. prieš asmenis dėl religijos ir kt. Taigi, valstybė privalo užtikrinti, kad nei pačiose valstybinėse institucijose, nei kitur asmenys nebūtų diskriminuojami dėl savo priklausymo ar nepriklausymo kuriai nors religinei bendruomenei, dėl savo religinių pažiūrų. Ji privalo ginti kiekvieno žmogaus teises arba padėti jas įgyvendinti vienodai pagarbiai ir aktyviai bei vienodo veiksmingumo priemonėmis. Lietuvoje yra nemažai įvairių įstatymų, kuriuose yra įtvirtintas draudimas diskriminuoti dėl religijos. Tačiau yra ir išimtys, pvz. nurodytos Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme⁸⁹. Taip pat, be abejo, galimas ir skirtingas teisių nustatymas kai kuriems asmenims. KT 1996 m. vasario 28 d. nutarime yra konstatavęs, jog asmenų lygybės principas nepaneigia fakto, jog įstatymas gali įtvirtinti skirtingą reguliavimą asmenų kategorijoms, esančioms skirtingose situacijose⁹⁰. Tai reiškia, jog reikia skirti žmogaus teisių diferenciaciją nuo pačios diskriminacijos. Be abejo, diferenciacija turi savo teisėtumo pagrindus. „Teisių diskriminacija – tai savavališkas asmens teisių atėmimas, apribojimas arba išplėtimas, o diferenciacija – teisių saugos didinimas valstybės priemonėmis tiems asmenims, kurie patys objektyviai nepajėgia bent minimaliai užsitikrinti savo pagrindinių teisių arba kurie vykdo specialias, tik su jų asmeniu susijusias pareigas visuomenei. <...> Tokios diferenciacijos teisėtumas remiasi žmogaus teisių prigimtiškumu, visuomenės solidarumo bei humanizmo pajauta. Tai būdinga tik teisinei valstybei.“⁹¹ Jeigu teisių sauga bus didinama kitais pagrindais, nei buvo minėta, tuomet tai bus privilegijų teikimas vieniems asmenims, arba kitų asmenų diskriminacija.

Galiausiai viską apibendrinant, galima teigti, jog, nors religijos laisvė Lietuvoje siekia tolimą istoriją, visgi „apibrėžti religijos laisvės, priešingai nei daugelio kitų teisių ir laisvių, esmės apsaugos sritį nėra lengva dėl tos priežasties, kad žmogaus vidinis gyvenimas (*forum internum*) per

⁸⁹ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 114-5115, 3 str. 2-6 punktai.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, *supra* note 69, P.218.

se yra sunkiai prieinamas.⁹² Šia prasme, kol religijos laisvė yra žmogaus vidinių įsitikinimų, tikėjimo, vidinio išpažinimo reikalas, ji yra absoliuti. Tačiau religijos laisvės sąvoka yra kompleksinė sąvoka dėl to, kad ji neatsiejama nuo kitų Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių, laisvių bei konstitucinių principų. Taip pat dar ir todėl, kad ji aiškinama nevienareikšmiškai, o būtent: tiek kaip individualioji religijos laisvė, tiek kaip kolektyvinė religijos laisvė, tiek kaip korporatyvinė religijos laisvė. Ir kai šią laisvę individas vienas, arba su kitais ima naudotis, išeidamas už savo vidinių ribų, tai yra imasi tam tikrų veiksmų, kalbų, arba, kai šia laisve naudojasi bažnyčios bei religinės organizacijos kaip teisės subjektai, viešieji juridiniai asmenys, ši laisvė patenka į įstatymų reguliavimo sritį ir tam tikrais Konstitucijoje bei kituose įstatymuose numatytais atvejais gali būti ribojama.

Religijos laisvė yra svarbi, kalbant apie valstybės ir bažnyčios teisinius santykius, kadangi ji yra šių santykių „pamatas, tikslas ir konstitucinis principas; religijos laisvė yra valstybės kompetencijos, nustatant bei įgyvendinant valstybės ir bažnyčios santykių modelį, matas bei riba.“⁹³

3.2. Valstybės ir bažnyčios atskirumo principas

Valstybės ir bažnyčios atskirumo principą suformulavo KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime. Tačiau pirmiausia reiktų išsiaiškinti, kas tai yra įvairių šalių konstituciniame kontekste formuluojamas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas, tuomet, kodėl Lietuvoje jis yra vadinamas „atskirumo“ ir kuo jis yra ypatingas valstybės ir bažnyčios santykių kontekste.

Valstybės ir bažnyčios atskyrimas, anot M. Lankausko, yra teisinė bei politinė doktrina⁹⁴. Remiantis šia doktrina valstybė ir bažnyčia kartu su savo institucijomis yra laikomos atskirais ir vienas nuo kito nepriklausomais subjektais. Čia svarbu tai, kad sekuliarizmo principas viešajame gyvenime yra derinamas su religijos laisve privačioje erdvėje. Būtent taip siekiama įvairių religinių grupių religinio lygiateisiškumo.

Žvelgiant į istoriją, ilgą laiką valstybės ir bažnyčios institucijos egzistavo kaip viena sistema. Pagrindinė religija buvo krikščionybė. Tad ji skleidė savo moralines vertybes, kurios ir tapdavo visuotinai privalomomis. Tačiau krikščionybei skilus, katalikiškoji kryptis neteko galimybės atstovauti, o kartu ir daryti įtakos visiems krikščionims, todėl Reformacijos epochoje konkrečios bažnyčios teisinį statusą nulėmė principas kieno valdymas, to ir religija. Tad atsirado poreikis laisvai pasirinkti tikėjimą. Tai, anot G. Mesonio, ir sukūrė prielaidas atsirasti valstybės ir

⁹² Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 2 (6).

⁹³ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.144.

⁹⁴ Lankauskas, M. Valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas: lyginamieji aspektai ir teisinė padėtis Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2009. Nr. 1(63). P.89.

bažnyčios atskyrimo principui. Dabar šis principas yra konstitucinis, nes yra įtvirtintas įvairių šalių konstitucijose.

Pirmoji valstybė, kuri valstybės ir bažnyčios atskyrimo principą įtvirtino konstitucijoje, yra Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau JAV). Šios šalies Konstitucijoje 1791 m. padarytoje pataisoje, pasak M. Lankausko, įtvirtintos dvi esminės sąlygos, be kurių neįmanomas valstybės ir bažnyčios atskyrimas – valstybinės religijos nebuvimas ir religinės saviraiškos laisvė. Maždaug po dešimtmečio JAV Aukščiausiasis teismas išplėtojo atskyrimo sampratą, teigdamas, kad valdžios kuriama teisė negali daryti įtakos religijai ar tikėjimui, tačiau turi būti taikytina, kad būtų įtvirtintos bendros visuotinės taisyklės, o atskirų tikėjimų žmonės negalėtų nusikalstamų ar kitų asmenų teises, laisves ar net asmens neliečiamybę ribojančius veiksmus pateisinti savo išpažįstama religija, nes tokiu atveju, kiekvienas asmuo galėtų nusistatyti savo taisykles, o religinės doktrinos taptų viršesnės už teisę. Taigi, JAV pavyzdys paskatino ir kitas valstybes pasekti jos pavyzdžiu. Tačiau būtina paminėti, jog valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo atsiradimo poreikis įvairiose šalyse galėjo būti ir buvo skirtingas, kadangi kiekviena valstybė turi savo istoriją, savo kultūrą, vertybes, o visa tai lemia skirtumus ne tik pačio principo turiniui bet ir tokio atskyrimo poreikiui. Kaip pavyzdžius galima paminėti Amerikos ir Prancūzijos atvejus. Amerikoje valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas atsirado ne tam, kad būtų draudžiamos įvairios religijos, galimybė žmonėms išpažinti skirtingą tikėjimą, tačiau atvirkščiai, tam, kad būtų užtikrintas pliuralizmas. Kadangi esant vienai valstybinei religijai ši galimybė būtų ribojama. Itin tikinčioje Amerikos visuomenėje buvo aktuali ne teisė netikėti, tačiau, priešingai, teisė pasirinkti religiją bei tikėjimą, kad valstybė negalėtų naudoti jokios prievartos religijos ir tikėjimo pasirinkimo klausimu. Taigi, „valstybės ir bažnyčios atskyrimo“ teorija atsirado kaip konstitucinis principas, užtikrinantis šią teisę ir laisvę. Visai kitokia Prancūzijos istorinė patirtis nulėmė ir kitokią valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo atsiradimo priežastį bei, pavadinkime, kitoki šio principo atspalvį. Kaip yra žinoma iš istorijos, Prancūzijoje Katalikų bažnyčia ilgą laiką dalyvavo ir dominavo priimant valstybės valdymo sprendimus. Tokia šios šalies patirtis skatino riboti bažnyčios įtaką. Tad 1905 m. Prancūzijoje priimtame Valstybės ir bažnyčios atskyrimo įstatyme įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas buvo grįstas poreikiu užtikrinti bažnyčios nesikišimą į valstybės valdymo reikalus⁹⁵. Ir tai akivaizdžiai skiriasi nuo poreikio, kuriuo vadovavosi amerikiečiai, siekdami šiuo principu užtikrinti religinio pasirinkimo laisvę. Taigi, rezultatas lyg ir tas pats – abiejų minėtų valstybių konstitucijose yra

⁹⁵ Lankauskas, M. Valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas: lyginamieji aspektai ir teisinė padėtis Lietuvoje. *Supra* note 94.

įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas, tačiau, kaip jau buvo minėta – principo atsiradimą nulėmusios priežastys skiriasi iš esmės.

„XX a. daugelis valstybių savo konstitucijose valstybės ir bažnyčios atskyrimo principą pavertė „konstituciniu principu“.⁹⁶ Šis principas yra tarsi vienas iš demokratinės valstybės indikatorių. Nors vienareikšmiškai to teigti negalima, nes yra nemažai pavyzdžių demokratiškesnių šiuolaikinių valstybių, kuriose yra įtvirtinta valstybinė religija. Anot G. Mesonio, valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas nėra privalomas ir nepakeičiamas teisinės valstybės ir demokratinės politinės sistemos elementas. Šis principas negali būti traktuojamas kaip universalus, tai yra kaip bet kurios demokratinės valstybės konstitucijos elementas. Tačiau jis visgi yra daugelio demokratiškesnių valstybių konstitucinių sistemų integrali dalis. Taip pat šis principas yra ir Lietuvos konstitucinės sistemos „integralus teisinės valstybės elementas“⁹⁷.

Valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Esminis skirtumas nuo šio principo įtvirtinimo kitų šalių konstitucijose yra tas, jog KT jurisprudencijoje jis yra įvardytas kaip „valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas“⁹⁸. Pasak G. Mesonio, KT „pavartodamas „atskyrimo“ terminą, tarytum norėjo pabrėžti šios ir „atskyrimo“ sąvokų turinio netapatumą, kadangi „atskyrimo“ sąvokos turinys yra suvokiamas kur kas „švelniau“ nei valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo teorijos idealai“⁹⁹. Ir tai yra natūralu, nes skirtingos valstybės, skirtinga jų istorinė raida, teisės ir filosofinės tradicijos, kultūros, taigi skirtingos konstitucijos, skirtingas reglamentavimas, skirtingi valstybės ir bažnyčios santykiai. Nors ir yra įtvirtintas atskyrimo principas, tačiau vienoje valstybėje tai gali reikšti visišką valstybės ir bažnyčios atskyrimą – griežtą (kaip pvz. Prancūzijoje, JAV). Tokiose valstybėse griežtas atskyrimas reiškia, kad valstybė negali teikti finansinės ar kitokio pobūdžio paramos bažnyčioms, religinėms organizacijoms, švietimas privalo būti pasaulietinis, o dar griežtesnio atskyrimo atveju, t.y. valstybėje įgyvendinusiame laicizmo doktrina, netgi yra draudžiami bet kokie religiniai simboliai viešose įstaigose. Kitose valstybėse, nors ir yra įtvirtintas atskyrimo principas, tačiau vyrauja labiau bendradarbiavimo modelis (kaip pvz. Vokietijoje). Tokio modelio valstybėse dažnai religinėms bendrijoms yra suteikiamas specialus statusas, valstybė gali bendradarbiauti su religinėmis bendrijomis, taip pat ji teikia finansinę paramą įstatymų nustatyta tvarka.

⁹⁶ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2008, Nr. 2 (10) balandis – birželis.

⁹⁷ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai. *supra* note 96, P.115.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

⁹⁹ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.115.

„Demokratiųjų šalių konstitucijose valstybės ir bažnyčios atskyrimo (Lietuvoje – atskirumo) principas įtvirtintas dvejopa forma: *expressis verbis* arba kaip nerašytinis konstitucinis principas, išvedamas iš konstitucijos kaip sisteminio teisės akto.“¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijoje valstybės ir bažnyčios atskirumo principas nėra išreikštas ir įtvirtintas pažodžiui, tačiau, kadangi Konstitucija yra vientisas teisės aktas, kurį reikia aiškinti sistemiškai ir tam tikras reglamentavimas išplaukia iš Konstitucijos dvasios¹⁰¹, taigi ir šis principas yra būtent sistemiško Konstitucijos aiškinimo rezultatas. KT yra konstatavęs, kad šis principas yra integrali Konstitucijos dalis kartu su kitais svarbiais konstituciniais principais, tokiais kaip teisinės valstybės principas, valstybinės religijos nebuvimo principas ir kt. Kadangi šis principas nėra rašytinis, todėl KT jurisprudencija yra labai svarbus šaltinis, kurį nagrinėjant galima suvokti valstybės ir bažnyčios atskirumo principo turinį. KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime teigia: „Sistemiškai aiškinant Konstitucijos 43 straipsnio 7 dalyje įtvirtintą normą, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos, šio straipsnio 4 dalies normą, kad bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus, 40 straipsnio 1 dalyje suformuluotą normą, kad valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės, taip pat kitas Konstitucijos nuostatas, darytina išvada, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas“.¹⁰²

G. Mesonis savo straipsnyje „Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai“¹⁰³, kalbėdamas apie valstybės ir bažnyčios atskyrimo principą, daro išvadą, jog pamatiniai šio principo struktūriniai elementai yra religinės laisvės garantavimas ir įgaliojimų pasidalijimas. Skaitant Konstitucijos tekstą, galima įsitikinti, jog joje įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas šiuos elementus turi. Kalbant apie įgaliojimų pasidalijimą, būtina paminėti Konstitucijos 43 str. 4 d. įtvirtintą normą: „Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus.“ Taip pat galima paminėti to paties straipsnio 3 dalį, kurioje teigiama: „Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai skelbia savo mokslą, atlieka savo apeigas, turi maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti.“ Taigi, ne valstybinė teisė reglamentuoja vidinius bažnyčių bei religinių organizacijų reikalus, o kanonų teisė, dar kitaip vadinama bažnytine teise. Kaip yra aiškinama Konstitucijos komentare, šios teisės reikalavimai yra privalomi konkrečios konfesijos tikintiesiems. Tad ji nėra taikoma valstybiniam reikalams. Valstybė gali įsikišti į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus reikalus tik tuo atveju, jei jų veikla ima prieštarauti

¹⁰⁰ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, 127.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, *supra* note 57.

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

¹⁰³ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96.

Konstitucijai ar įstatymams, kai atsiranda Konstitucijos ar įstatymų pažeidimas. Nes bažnyčios ir religinės organizacijos gali savarankiškai ir laisvai tvarkyti savo reikalus tik Konstitucijos ir įstatymų ribose, kadangi Konstitucijos 43 str. 6 d. skelbiama: „Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams“. Taigi, kol neprieštarauja, tol bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi savo reikalus ir apeigas, tačiau tik savo, nesikišdamos į valstybės reikalus, ir tai parodo net kelis kartus Konstitucijos nuostatoje pakartotas žodis „savo“. Taip pat KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime yra išaiškines: „Konstitucinis valstybės ir bažnyčios atskirumo principas yra Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jų veiklos pasaulietiško pamatas. <...> Tai, kad Lietuvos valstybė ir jos institucijos yra pasaulėžiūros ir religijos požiūriu neutralios, reiškia valstybės ir tikybos sričių, valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų paskirties, funkcijų ir veiklos atribojimą.“¹⁰⁴ Taip pat, kadangi Konstitucijos 43 str. 5 d. numatyta, jog „Bažnyčių bei religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu“, Lietuvos valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų santykius reglamentuoja Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, kurio 7 str. taip pat yra įtvirtinta: „Religinės bendruomenės ir bendrijos nevykdo valstybės funkcijų, o valstybė nevykdo religinių bendruomenių ir bendrijų funkcijų. Religinės bendruomenės ir bendrijos turi teisę laisvai organizuotis pagal savo hierarchinę ir institucinę struktūrą, vidaus gyvenimą tvarkyti savarankiškai pagal savo kanonus, statutus bei kitas normas.“ Visa tai patvirtina, jog valstybė ir bažnyčia pasidalija įgaliojimus ir tai yra įtvirtinta konstituciniame lygmenyje, išaiškinta konstitucinėje jurisprudencijoje bei detalizuota įstatyme. Kalbant apie kitą svarbų nagrinėjamo principo struktūrinį elementą – religinės laisvės garantavimą, galima drąsiai teigti, jog Lietuvoje ši laisvė yra garantuojama konstituciniame lygmenyje, tačiau plačiau šioje vietoje nebus aprašoma, kadangi religijos laisvės principas išsamiai išnagrinėtas ankstesniame dėstyme. Taigi, remiantis visu tuo, kas išdėstyta, galima teigti, jog Lietuvoje valstybės ir bažnyčios atskirumo principas turi abu, kaip teigė G. Mesonis, pamatinius šio principo elementus – religinės laisvės garantavimą bei įgaliojimų pasidalijimą.

Tačiau faktas, kad Lietuvoje teisės aktais yra įtvirtintas trejopas bažnyčių ir religinių organizacijų statusas¹⁰⁵, reiškia, jog valstybės ir bažnyčios atskyrimas Lietuvoje nėra griežtas, bet, galima sakyti, yra įvairiarūšis. Lietuvoje bažnyčios ir religinės organizacijos yra skirstomos į tradicines, valstybės pripažintas (tačiau nesančias tradicinėmis) ir kitas, nepriklausančias nei

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

¹⁰⁵ Ten pat, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 6 punktas).

tradicinėms, nei valstybės pripažintoms. Išsamiau bažnyčių ir religinių organizacijų teisinis statusas Lietuvoje bei konkretus valstybės ir bažnyčios santykių modelis bus nagrinėjami tolesniuose šio darbo skyriuose. Kalbant apie valstybės ir bažnyčios atskirumo principą, aktualu yra pats faktas, jog Lietuvoje religinės bendrijos turi skirtingą statusą, kuris lemia ir skirtingą teisių, kuriomis jos naudojasi, apimtį. O tai parodo, kaip jau buvo minėta, jog Lietuvoje religinių ir valstybinių reikalų atskyrimas yra dalinis.

Kalbant apie valstybės ir bažnyčios atskirumo principo reikšmę šio darbo kontekste, aiškinantis, koks yra Lietuvos valstybės ir bažnyčios santykių turinys bei modelis, jo nagrinėjimas yra neabejotinai būtinas ir aktualus, kadangi vien pats šio principo egzistavimas, tai yra, jo įtvirtinimas Konstitucijoje, atskleidžia, kad Lietuvoje, viena vertus, viešoji erdvė yra sekuliarizuota, kita vertus, yra gerbiama religijos laisvė privačiame gyvenime. O išsamesnis šio principo nagrinėjimas leidžia daryti prielaidą, jog Lietuvoje yra dalinis valstybės ir bažnyčios atskyrimas, o tiksliau „atskirumas“, kas reiškia, jog Lietuvoje egzistuoja tarpinis variantas tarp visiško atskyrimo ir valstybės bei bažnyčios institucinės vienybės.

3.3. Pasaulietinės valstybės principas

Kitas svarbus principas, kalbant apie valstybės ir bažnyčios konstitucinius santykius, yra pasaulietinės valstybės principas. Jis, kaip ir valstybės ir bažnyčios atskirumo principas, nėra tiesiogiai įtvirtintas Konstitucijoje ir yra laikomas išvestiniu. Pasaulietiškojo sąvoka pirmą kartą Lietuvos teisės šaltiniuose buvo įtvirtinta Lietuvos Respublikos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, kuriame buvo įtvirtinta nuostata, kad „valstybės institucijos, jos mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės.“¹⁰⁶ Kaip pastebi straipsnio „Pasaulietinės valstybės principas“ autorius T. Blinstrubis, minėto įstatymo nuostatos reguliavimo sritis buvo platesnė nei 1992 m. spalio 25 d. Konstitucijos 40 str. 1 d., nes apėmė ir valstybės institucijų pasaulietišumą. (Dabar galiojančioje Konstitucijoje yra kalbama tik apie mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietišumą).

KT Lietuvos kaip pasaulietinės valstybės doktriną išplėtojo 2000 m. birželio 13 d. nutarime. Nors, kaip jau buvo minėta, nei Konstitucijoje, nei KT jurisprudencijoje pasaulietinės valstybės principas *expressis verbis* nėra išreikštas, tačiau po to, kai buvo paskelbtas KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, apie šį principą imta kalbėti kaip apie išvestinį. Anot KT, pasaulietinės valstybės principo pamatas yra valstybės ir bažnyčios atskirumo principas¹⁰⁷, kuris jau yra aptartas

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis įstatymas. *Valstybės žinios*, 1990, Nr.: 9 -224, 31 str. 3 d.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

anksčiau. KT minėtame nutarime teigia, jog „konstitucinis valstybės ir bažnyčios atskirumo principas yra Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jų veiklos pasaulietškumo pamatas. Šis principas, taip pat Konstitucijoje įtvirtinta įsitikinimų, minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, konstitucinis asmenų lygybės principas kartu su kitomis konstitucinėmis nuostatomis lemia valstybės pasaulėžiūrinį ir religinį neutralumą“¹⁰⁸. Lietuvos valstybės ir jos institucijų pasaulėžiūrinis ir religinis neutralumas reiškia „valstybės ir tikybos sričių, valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų paskirties, funkcijų ir veiklos atribojimą.“¹⁰⁹ Tačiau, kaip pabrėžia KT, „valstybės neutralumas ir pasaulietškumas negali būti pagrindas diskriminuoti tikinčiuosius, varžyti jų teises ir laisves.“¹¹⁰ Taip pat KT aiškina, jog valstybės pasaulietškumas lemia tai, kad valstybė negali kištis į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus gyvenimą¹¹¹. Kitoje vietoje KT teigia, jog taip pat ir bažnyčia, bei religinės organizacijos negali kištis į valstybės, jos institucijų ir pareigūnų veiklą, taip pat negali formuoti valstybės politikos¹¹². Taigi, KT jurisprudencijoje valstybės pasaulietškumas aiškinamas tuo, kad bažnyčia yra atskirta nuo valstybės. Kaip pastebi T. Blinstrubis: „Išanalizavus kai kuriuos Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, galima teigti, kad šio Teismo jurisprudencijoje neutralumo ir pasaulietškumo sąvokos, nors lingvistiškai ir atskirtos, turinio prasme tapatinamos, o Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime <...> pabrėžiamas būtent valstybės pasaulietškumas ir visai neužsimenama apie neutralumą.“¹¹³

Kalbant apie pasaulietinės valstybės principą, būtina paminėti, jog Konstitucijos 40 str. 1 d. nustatyta, jog valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės. KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimo motyvuojamosios dalies I skyriaus 8 punkte teigia: „ši konstitucinė nuostata suponuoja reikalavimą, kad šios įstaigos turi būti tolerantiškos, atviros ir prieinamos visų tikybų žmonėms, taip pat netikintiesiems visuomenės nariams. Konstitucijos 40 straipsnio formuluotė „pasaulietinės“ reiškia, jog Konstitucijoje yra įtvirtinta mokymo valstybinėse ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigose pasaulietinio turinio prezumpcija.“ Taigi šiame nutarime KT atskleidė šio principo veikimo sritį. KT minėto nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 4 punkto 2 papunktyje plačiau aiškina, jog valstybinių ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietškumo principas „be kitų dalykų reiškia, kad <...> ugdymo pasaulėžiūrinis turinys šiose įstaigose yra pasaulietinis; dėstant pasaulietinius mokomuosius dalykus

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

¹⁰⁹ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.141.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.141.

moksleiviams nėra diegiama jokia religija ar tikėjimas. <...> bažnyčios ir religinės organizacijos pedagogams, kitiems pasaulietinių švietimo įstaigų darbuotojams (išskyrus tikybos mokytojus) negali nustatyti jokių su jų įsitikinimais ar tikyba susijusių reikalavimų.“ Kitoje nutarimo vietoje KT plačiau aiškina: „Tokių reikalavimų negali nustatyti nei valstybės ar savivaldybės institucijos, nei tėvai, kurių pageidavimu mokoma tikybos, nei tikybos mokytojai, nei tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos ar kitos valstybės pripažintos bažnyčios ir religinės organizacijos.“¹¹⁴ „Valstybinių ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigų valdymą organizuoti, prižiūrėti jų veiklą gali tik valstybės ir savivaldybių institucijos, bet ne bažnyčios ar religinės organizacijos.“¹¹⁵ Kadangi valstybės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės, todėl, kaip teigia KT, „pasaulietinės turi būti ir visos jų sudedamosios dalys – klasės, grupės ir kt. Šios klasės, grupės negali būti steigiamos ar kitaip sudaromos religijos, tikėjimo ar mokomos tikybos pagrindu.“¹¹⁶ Būtina paminėti, jog, jei būtų pažeistas valstybinių ir savivaldybių mokymo bei auklėjimo įstaigų pasaulietiško principas, tai, anot KT, būtų pažeistas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas, o ne pasaulietinės valstybės principas¹¹⁷. Kita vertus, KT valstybės pasaulietiskumą apibrėžė būtent tuo, kad bažnyčia yra atskirta nuo valstybės.¹¹⁸

Grįžtant prie pačios pasaulietinės valstybės doktrinos, kyla klausimas: kokia turi būti pasaulietinė valstybė. T. Blinstrubis teigia, jog: „Paprastai supranta, kad pasaulietinė valstybė yra tokia, kurioje: a) nėra ir negali būti nustatyta nei valstybinė religija, nei valstybinė bažnyčia; b) valstybė ir bažnyčia instituciškai yra atskirtos, jos yra savarankiški subjektai, valstybė jokiai religinei bendruomenei konstituciškai nesuteikia jokio viešosios teisės subjekto statuso; c) garantuojama (ypač individuali) religijos laisvė, tačiau daugiau arba mažiau stengiamasi apriboti religijos sklaidą arba jos simbolių naudojimą viešojoje erdvėje; d) valstybės valdžia nesikiša į religijos sritį, bažnyčios ir religinių bendruomenių vidaus reikalus bei funkcijas, o bažnyčios ir religinės bendruomenės nesikiša į valstybės vykdomas funkcijas, valdžios institucijų veiklą, tiesiogiai nedaro įtakos įgyvendinant valstybės politiką.“¹¹⁹ Tačiau sekuliarizuotoje valstybėje, kurioje, nors ir nėra įtvirtinta privaloma religija, nėra Konstitucijoje nustatyta nacionalinė bažnyčia, religinis ir pasaulėžiūrinis neutralumas pasireiškia tuo, kad nėra atmetama religijos ar bažnyčios vertė bei jos reikšmė valstybės raidoje, gali būti kai kurioms bažnyčioms netgi suteiktas ypatingas

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 2 punktas 1 pastraipa).

¹¹⁵ Ten pat, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 4 punktas 2 pastraipa).

¹¹⁶ Ten pat, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 2 punktas).

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ Ten pat, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

¹¹⁹ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.153.

konstitucinis viešosios teisės subjekto statusas. Tradiciškai vyraujanti bažnyčia gali būti gerbiama, vertinama dėl įnašo į tautos kultūrą, valstybingumo raidą taip pat kaip dvasinis paveldas. Štai Konstitucijos 43 str. 1 d. yra įtvirtinta nuostata, jog „valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas.“ Tai byloja, jog Lietuvoje yra „kooperacinio turinio sekuliarumu paremtas religinis neutralumas, Konstitucinio Teismo apibūdintas pasaulietiskumo sąvoka.“¹²⁰ KT 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime konstatavo, kad „įstatyme tradicinėmis Lietuvoje gali būti įvardijamos tik tokios bažnyčios bei religinės organizacijos, kurių tradiciškumas Lietuvoje nekelia jokių abejonių, nes jos yra istoriškai, per amžius susiformavusio Lietuvos visuomenės socialinio, kultūrinio ir dvasinio paveldo dalis; <...> bažnyčių, religinių organizacijų tradiciškumas neatsiranda net per kelias žmonių kartas, o yra ilgalaikis, amžius vykęs ir nenutrūkęs procesas, sietinas su ilgaamže Lietuvos visuomenės dvasine, kultūrine raida ir padaręs jai esminį poveikį.“¹²¹ Taigi, iš šios KT nuostatos ir iš 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimo nuostatos, kad „valstybė yra visos visuomenės politinė organizacija“¹²² darytina išvada, jog „lietuviškoji jurisprudencinė valstybės pasaulietiskumo samprata yra neatsiejama nuo konstitucinio pilietinės visuomenės siekio, kurio turinio vienas iš aspektų yra tai, jog pilietinėje visuomenėje yra įtvirtintas ideologinis, kultūrinis bei politinis pliuralizmas.“¹²³ Todėl, kaip teigia KT: „jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos esančios privalomos ir primestos individui – laisvai savo pažiūras formuojančiam ir reiškiančiam asmeniui, atviros, demokratinės pilietinės visuomenės nariui. Tai yra prigimtinė žmogaus laisvė. Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu ir neturi teisės nustatyti kokią nors privalomą pažiūrų sistemą.“¹²⁴

Kalbant apie Lietuvos valstybės pasaulietiskumą, būtina pabrėžti, jog Konstitucijos 43 str. 1 d. yra įtvirtinta: „Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, <...>“. Pagal Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 str. Lietuvoje yra devynios tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos. Jų veikimas yra „daugiakultūris visuomenės socialinis, kultūrinis ir dvasinis paveldas.“¹²⁵ Jų tradiciškumas „sietinas su ilgaamže Lietuvos visuomenės dvasine, kultūrine raida ir padaręs jai esminį poveikį.“¹²⁶ Taigi, valstybė turi konstitucinę pareigą¹²⁷

¹²⁰ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.154.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 7 punktą).

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

¹²³ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 84, P.154.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 5 punktą).

¹²⁵ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.154.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 7 punktą).

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, preambulė, 37 str., 42 str. 2 d., 43 str., 45 str.

rūpintis visomis tradicinėmis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis ir jas remti. Dėl to valstybės pasaulietiskumas susilpnėja. Taip yra net, jeigu kalbėtume tik apie valstybės ir savivaldybės švietimo įstaigų veiklą, kadangi „<...> demokratinėje teisinėje valstybėje atvirai pilietinei visuomenei ugdyti yra būtina pozityvi šviečiamoji veikla, skirta visuomenės socialiniam, kultūriniam ir dvasiniam paveldui – tradicinėms Lietuvoje bažnyčioms bei religinėms organizacijoms.“¹²⁸ Tai yra reikalinga tiek visuomenės kultūriniam ir dvasiniam paveldui pažinti, tiek ugdyti pagarbą, solidarumą, toleranciją įvairioms pasaulėžiūroms, religijoms, bei skatinti pagarbą teisinės valstybės vertybėms pliuralistinėje visuomenėje. Atitinkamai paminėtinas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, kuriame, įgyvendinant Konstituciją, kaip vienas iš švietimo tikslų yra išskirtas sąlygų laidavimas asmens tautinei savimonei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat tautos, krašto, kultūros tęstinumo, jos tapatybės išsaugojimo garantavimas¹²⁹.

KT yra nagrinėjęs tik kelias valstybės ir bažnyčios santykių bei religijos laisvės srities bylas, todėl pasaulietinės valstybės principo prasmė nėra dar atskleista tiek, kad apie pasaulietinės valstybės sąvoką būtų galima kalbėti kaip apie konstitucinės jurisprudencijos sąvoką. Taip pat svarbu suvokti tai, jog KT konstitucinę doktriną gali nagrinėti tik neperžengdamas konstitucinio kreipimosi ribų. Taip, be abejo, yra paliekama tam tikra erdvė interpretuoti Konstitucijos nuostatas ir koreguoti doktriną, būtent atsižvelgiant į naujus pareiškėjų prašymus, grįstus galimais kitais argumentais, ar į visuomenės poreikius. Tuo labiau, kad ir pačių „<...> konstitucinių principų turinys negali turėti kokio nors išsamaus (baigtinio) apibrėžtumo, jų turinys turi daugybę įvairių aspektų, tačiau konstituciniai principai visada turi aiškiai apibrėžtą savo pamatinę prasmę, jie visada atspindi pagrindines, fundamentalias vertybes, kuriomis grindžiama Konstitucija.“¹³⁰ Galimas dalykas, kad visuomenės vertybės gali kisti. Tokiu atveju tos vertybės, kurios yra šiuo metu įtvirtintos Konstitucijoje, gali nesutapti su realiomis, vyraujančiomis ir aktualiomis. Tačiau tam, kad tų vertybių būtų paisoma teisine prasme, jos turi būti užfiksuotos Konstitucijoje, tam atitinkamai būtų reikalingos Konstitucijos pataisos. Kol to nėra, laikoma, jog vertybės nėra pasikeitusios.¹³¹ Taigi, KT, toliau plėtodamas valstybės pasaulietiskumo sampratą konstitucinėje jurisprudencijoje, vadovausis jau sukurta doktrina. Tačiau, kaip pastebi T. Blinstrubis: „<...> Konstitucinis Teismas neturėtų ignoruoti ne tik teisinio, bet ir faktinio bažnyčios statuso Lietuvoje.“¹³²

¹²⁸ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.155.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 23-593, 3 str. 3 p.

¹³⁰ Sinkevičius, V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos. *Justitia*. 2004, 3(51).

¹³¹ Kūris, E. Konstitucija, teismai ir demokratija. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008, 4 (12).

¹³² Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.156.

4 skyrius. Bažnyčių ir religinių organizacijų teisinis statusas Lietuvoje

Nagrinėjant valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius Lietuvoje, būtina aptarti bažnyčių bei religinių organizacijų teisinį statusą šioje valstybėje. Bažnyčių bei religinių organizacijų teisinis statusas yra įtvirtintas aukščiausią juridinę galią turinčiame valstybės teisės akte. Konstitucijos 43 str. 1 d. įtvirtinta nuostata: „Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias bei religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai.“ To paties straipsnio 2 dalis skelbia: „Valstybės pripažintos bažnyčios bei kitos religinės organizacijos turi juridinio asmens teises.“ 43 str. 3 d. įtvirtinta: „Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai skelbia savo mokslą, atlieka savo apeigas, turi maldos namus, labdaros organizacijas ir mokyklas dvasininkams rengti.“ Kitoje dalyje teigiama: „Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus.“ 5 dalyje įtvirtinta: „Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu.“ KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijoje esanti, jau minėta, nuostata, jog valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas reiškia, kad Seimas tam tikras religines organizacijas gali įvardinti kaip tradicines. 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime dėl kai kurių KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimo nuostatų, susijusių su tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų statusu, išaiškinimo¹³³ KT plačiau ir išsamiau atskleidė minėto nutarimo motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punkte išdėstytos nuostatos turinį. Savo sprendime KT išaiškino, kad Konstitucija įtvirtina trejopą Lietuvoje veikiančių bažnyčių bei religinių organizacijų statusą. Anot KT, vienos bažnyčios bei religinės organizacijos Lietuvoje yra tradicinės, kitos, kurios nėra tradicinės, yra valstybės pripažintos, o trečiosios, neturi nei tradicinių Lietuvoje, nei valstybės pripažintų statuso. „Taigi bažnyčių ar religinių organizacijų statuso įvairovės galimybė yra konstitucinė.“¹³⁴

Pirmiausia bus aptartas bažnyčių bei religinių organizacijų valstybinio pripažinimo institutas, būtent atitinkamų bažnyčių bei religinių organizacijų tradiciškumo konstatavimas, bei atskleistas jo turinys. Taigi, kalbant apie tradicines bažnyčias bei religines organizacijas, Konstitucijoje nei *expressis verbis* forma, nei pasitelkus KT, kuris yra vienintelis oficialus Konstitucijos aiškintojas, nutarimus, sprendimus ar išvadas, kur jis Konstituciją aiškina kaip vientisą teisės aktą, pasitelkdamas netgi Konstitucijos dvasią, nerasime konkrečių tradicinių bažnyčių ar religinių organizacijų pavadinimų. Kadangi Konstitucijoje nei tradicinės, nei kitos bažnyčios ar

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121.

¹³⁴ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.117.

religinės organizacijos nėra įvardintos, jų atpažinimo ir pripažinimo klausimą bei procesą reguliuoja ordinarinė teisė – įstatymai. Nes, anot KT: „įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje.“¹³⁵ Tai KT aiškina, remdamasis Konstitucijos nuostata, kad valstybė pripažįsta tradicines bažnyčias bei religines organizacijas. Be to, Konstitucijos 43 str. 5 d. yra įtvirtinta, jog „bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu.“ Tad svarbus teisės aktas, kuris reguliuoja bažnyčių ir kitų religinių organizacijų būklę Lietuvoje bei nustato religinių bendruomenių ir bendrijų bei Lietuvos valstybės teisinius santykius, yra Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, kuris buvo priimtas 1995 m. spalio 4 d. Nuo to laiko nedaug taisytas galioja ir šiandien. Būtent šio įstatymo 5 str. yra konkrečiai įvardytos, kurios bažnyčios bei religinės organizacijos Lietuvoje yra tradicinės. Jame nurodyta: „Valstybė pripažįsta devynias Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį sudarančias tradicines Lietuvoje egzistuojančias religines bendruomenes ir bendrijas: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų.“¹³⁶ Konstitucijoje yra nustatyta, kad Lietuvoje gali būti ne viena tradicinė bažnyčia ar religinė organizacija, tad atitinkamai pagal minėtą įstatymą Lietuvoje jos yra net devynios. Anot G. Mesonio, „jų tradiciškumo „privilegija“ silpsta dėl tokį teisinį statusą turinčių subjektų gausos.“¹³⁷ Tačiau, kita vertus, įstatymo leidėjas, naudodamasis jam Konstitucijos suteikta galia ir pareiga (kaip aiškina KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime, remdamasis Konstitucijos 43 str. 1 d. nuostata, jog valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas: „įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje“) tiek daug ir būtent šias bažnyčias ir religines organizacijas Seimas, nurodė tradicinėmis, ne pats sukurdamas jas kaip tradicines, o konstatuodamas objektyvų faktą, kad jos yra tradicinės. Pagal KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimą: „Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra ne jų, kaip tradicinių organizacijų, sukūrimo, bet jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės konstatavimo aktas, atspindintis visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę.“¹³⁸ Kaip pastebi G. Mesonis, Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme pateiktas šių organizacijų sąrašas atspindėjo ankstyvojo pokomunistinio laikotarpio sampratą, to meto, kai buvo priimtas įstatymas, t.y. 1995 m., teises ir politines realijas, tuometinį Seimo įsivaizdavimą, koks yra tradiciškumo turinys, kokie yra valstybės ir bažnyčios santykiai, jų

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

¹³⁶ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, *supra* note 20, 5 str.

¹³⁷ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.118.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

modeliai. Tuo labiau, kad tik 2000 m. birželio 13 d. nutarime KT išaiškino, jog valstybinis bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimas tradicinėmis yra neatšaukiamas. Tad klausimas, ar įstatymų leidėjas būtų įtvirtinęs tokį ilgą tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų sąrašą, jei būtų žinojęs, jog dėl Konstitucijos interpretavimo minėto įstatymo 5 str. taps „neatšaukiamas“¹³⁹. Tačiau teisiniu požiūriu aktualiausia ne tai, kiek ir kokios bažnyčios bei religinės organizacijos yra pripažintos tradicinėmis, o pirmiausia pats tradiciškumo turinys ir tai, kaip jis yra teisiškai apibrėžiamas.

Įstatymų leidėjas Konstitucijos 43 str. 1 d. nuostatą Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 str. įgyvendino tik išvardydamas tradicines religines bendruomenes, tačiau jis neapibrėžė, kas tai yra tradiciškumas ir koks yra jo turinys. Tai padarė KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime bei 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime. KT aiškina: „Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių – ypatingas jų valstybinio pripažinimo būdas.“¹⁴⁰ Šis būdas gali sąlygoti ir ypatingas pasekmes. (Kokias konkrečiai, bus aptarta tolesniame dėstyme.) KT taip pat konstatavo: „Tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įvertinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas yra neatšaukiamas. Tradiciškumas nėra nei sukuriamas, nei panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu. Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra ne jų, kaip tradicinių organizacijų sukūrimo, bet jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės konstatavimo aktas, atspindintis visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę.“¹⁴¹ KT taip pat pažymėjo, jog Konstitucijos 43 str. 1 dalies nuostata, jog Lietuvoje yra tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos, „yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Tai reiškia, kad, neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“¹⁴² KT 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime išplėtė tradiciškumo aiškinimą teigdamas, kad bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas tradicinėmis yra objektyvaus fakto, kad jos yra tradicinės, konstatavimas, o ne tradiciškumo sukūrimas, nes tai, kad atitinkamos bažnyčios bei religinės organizacijos yra tradicinės nepriklauso nuo įstatymų leidėjo valios. Anot KT, pagal Konstituciją Seimas turi įgaliojimus, todėl jis gali ir net privalo įstatyme įvardyti, kurios bažnyčios

¹³⁹ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.118.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

¹⁴¹ Ten pat.

¹⁴² Ten pat, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

bei religinės organizacijos yra tradicinės. Tačiau tradicinėmis gali būti įvardijamos ne bet kokios bažnyčios ar religinės organizacijos, o tokios, „kurių tradiciškumas Lietuvoje nekelia jokių abejonių, nes jos yra istoriškai, per amžius susiformavusio Lietuvos visuomenės socialinio, kultūrinio ir dvasinio paveldo dalis. <...>“¹⁴³ Pripažinti jas tradicinėmis nepakanka vien to, kad jos Lietuvoje veiktų kelis dešimtmečius arba atitiktų kitus įstatymo leidėjo nustatytus formalius kriterijus, nes tradiciškumas, anot KT, neatsiranda per kelias žmonių kartas. Nagrinėjant KT 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime išdėstytus teiginius, tradiciškumą galima aiškinti kaip ilgalaikį, amžius vykusį ir nenutrūkusį procesą, kuris būtų sietinas su ilgaamžė Lietuvos visuomenės dvasine, kultūrine raida ir kuris būtų padaręs jai esminį poveikį. Taigi, įstatymų leidėjas privalo įstatyme įvardyti tradicinėmis tik tas bažnyčias bei religines organizacijas, kurios neabejotinai atitinka KT suformuluotą jau minėtą tradiciškumo sampratą. Kitų, kurios jos neatitinka, Seimas neturi teisės įvardyti tradicinėmis. Taip pat pabrėžtinai ir svarbus faktas yra tas, jog įstatymų leidėjas, konstatavęs, kurios bažnyčios bei religinės organizacijos yra tradicinės Lietuvoje, ir tai įtvirtinęs įstatyme, šio sąrašo negali plėsti, nebent, nuo tokio konstatavimo praėjus labai daug laiko, pasikeistų Lietuvos visuomenės religinės kultūros raida ir būklė. Ir, remiantis paties KT aiškinimu, jog tam tikrų bažnyčių bei religinių organizacijų tradiciškumas yra objektyvi, nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausanti bažnyčių bei religinių organizacijų santykių būklė, Seimas ne tik negali, kaip buvo minėta, išplėsti tradicinių bažnyčių bei religinių bendruomenių statuso, bet tuo labiau negali atšaukti šio tradiciškumo konstatavimo. Taip pat, aiškinant tradiciškumo sampratą, būtina pabrėžti, jog religijos tradiciškumas nėra tapatinamas su jos valstybiškumu¹⁴⁴. Todėl Konstitucijos 43 str. 1 d. nepaneigia to paties straipsnio paskutinės dalies, jog Lietuvoje nėra valstybinės religijos, ir atvirkščiai. Šias dvi Konstitucijos nuostatas reikia aiškinti sistemiškai ir skaityti kaip dvi to paties vientiso Konstitucijos teksto dalis. Nes ir pats KT teiginį, jog tradiciškumas nėra tapatinamas su valstybiškumu, 2000 m. birželio 13 d. nutarime, aiškina remdamasis ne kiekviena iš šių normų atskirai, o būtent jomis abiem.

Kabant apie bažnyčių bei religinių organizacijų tradiciškumą, dar kartą atkreiptinas dėmesys į KT konstatavimą, jog „tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas yra neatšaukiamas. Tradiciškumas nėra nei sukuriamas, nei panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu.“¹⁴⁵ Šis teiginys yra diskutuotinas ir slepia savyje loginį prieštarumą. G. Mesonis teigia, jog nors tradiciškumas nėra

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 7 punktas).

¹⁴⁴ Ten pat, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 8 punktas).

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

sukuriamas ar panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu, tačiau jis yra atpažįstamas įstatymų leidėjo valios aktu. Tai jis teigia argumentuodamas tuo, kad, jeigu Seimas neįtvirtintų įstatyme, jog tam tikra bažnyčia ar religinė organizacija yra tradicinė, tai, nors ji objektyviai ir egzistuoja, kaip tradicinė, tačiau be įstatymų leidėjo valios akto, teisiniu požiūriu, ji netaptų tradicine. „Taigi tik Seimo, kaip įstatymų leidėjo, valios aktas pavertė jau minėtas devynias bažnyčias bei religines organizacijas (teisiniu požiūriu) tradicinėmis.“¹⁴⁶ Kita paradoksali logikos požiūriu situacija yra tokia. KT teigia, jog „bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra ne jų, kaip tradicinių organizacijų, sukūrimo, bet jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės aktas, atspindintis visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę“.¹⁴⁷ Taigi, viena vertus, tradiciškumo faktas yra būtinas, norint tam tikrai bažnyčiai ar religinei organizacijai tapti tradicine teisiniu požiūriu, kita vertus, šis pripažinimas yra nebūtinas, nes ji jau yra tradicinė *de facto*, todėl, kad atspindi objektyviai egzistuojančią, KT įvardintą, „visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę.“ Dėl šios situacijos „Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad tradiciškumas ne sukuriama įstatymų leidėjo valios aktu, o tėra „pripažinimo faktas“, logikos požiūriu gali atrodyti prieštaringas.“¹⁴⁸ Šioje vietoje iškyla tokie klausimai kaip: kam reikalingas tuomet Seimo konstatavimas, kad viena ar kita bažnyčia ar religinė organizacija yra tradicinė, jei ji ir taip objektyviai egzistuoja kaip tokia? O jei tas pripažinimas reikalingas, tuomet, kas pripažins ją tradicine, jei nutiks taip, jog įstatymų leidėjas neatpažins jos kaip tradicinės? Į šiuos klausimus G. Mesonis atsako remdamasis KT jurisprudencijos kaip visumos analize. Pagal KT, „Konstitucijos nuostata, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, suponuoja tai, kad įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje.“¹⁴⁹ Kaip pastebi G. Mesonis, terminas „gali“ nėra tapatus terminui „privalo“, todėl visgi daro išvadą, jog tradicinės yra tik tos bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios „įstatymų leidėjo valios aktu pripažįstamos tokios. Tik esant priimtam įstatymų leidėjo teisės aktui bažnyčia ar religinė organizacija *de jure* tampa tradicine ir turi visus iš to kylančius teisinės padėties išskirtinumus.“¹⁵⁰ Taigi, „teisinė realija“ yra sukuriama paties įstatymų leidėjo, kuris laisvai reiškia savo valią, paremtą nuoširdžiu įsitikinimu ir, be abejojimo, Konstitucijos reikalavimų paisymu.

¹⁴⁶ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.119.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

¹⁴⁸ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.120.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

¹⁵⁰ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.120.

Dar vienas nevienareikšmiškai suprantamas faktas yra tradiciškumo neatšaukiamumas. KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime konstatuoja: „Tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas yra neatšaukiamas.“¹⁵¹ Sampratos tradiciškumo „neatšaukiamumas“ (būtent „neatšaukiamumas“) yra labai svarbus ir ne tik nagrinėjamam bažnyčių bei religinių organizacijų teisinio statuso suvokimui, bet ir Seimo, kaip įstatymų leidėjo, įgaliojimų riboms suvokti bei apskritai atskleisti Lietuvos teisinės sistemos specifiką. Jei šio statuso neatšaukiamumą suvoksime paraidžiui, tai yra skaitysime KT nutarimą ir vadovausimės raide, tuomet suvoksime, jog įstatymų leidėjas pagal jam Konstitucijos suteiktą teisę ir pareigą savo valios aktu vieną kartą paskelbęs, kad vienos ar kitos bažnyčios bei religinės organizacijos yra tradicinės, daugiau niekada negalės šito atšaukti ir paneigti, nes tai yra nebeatšaukiama net pačiam Seimui, nesvarbu, ar jis prieš daug metų, paskelbdamas tradicinėmis tam tikras bažnyčias bei religines organizacijas, suklydo dėl kurios nors ar ne. Tačiau negalima nei Konstitucijos nuostatų nei pačio KT jurisprudencijoje konstatuotų teiginių suvokti ir aiškinti, atsiribojant nuo visų kitų Konstitucijos nuostatų ir neatsižvelgiant į visą KT konstitucinę jurisprudenciją. „Taigi, ir oficialioje konstitucinėje doktrinoje numatytas „pripažinimo neatšaukiamumas“ turi būti numatomas ir suvokiamas tik kartu su kitomis Konstitucijos normomis ir principais bei konstitucinės jurisprudencijos integralumo ir loginio nuoseklumo kontekste“¹⁵². Pats KT yra išaiškinęs, jog: „jokia Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto oficiali konstitucinė doktrininė nuostata negali būti aiškinama izoliuotai, ignoruojant jos prasmines bei sistemines sąsajas su kitomis oficialiomis konstitucinėmis doktrininėmis nuostatomis, išdėstytomis tame Konstitucinio Teismo nutarime, kitame baigiamajame akte, kituose Konstitucinio Teismo aktuose, taip pat su kitomis Konstitucijos nuostatomis (eksplicitinėmis ir implicitinėmis).“¹⁵³ Taigi, remiantis KT aiškinimu, lygiai taip pat Konstitucijos normų bei principų kontekste bei suvokiant konstitucinę jurisprudenciją sistemiškai turi būti suprantamas bei aiškinamas ir bažnyčių bei kitų religinių organizacijų statuso „neatšaukiamumas“. Pažvelkime į šiame kontekste reikšmingas Konstitucijos nuostatas. Konstitucijos 43 str. 7 d. įtvirtinta: „bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams“. Nors viename Konstitucijos straipsnyje yra teigiama, jog „žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“¹⁵⁴, nereiškia, kad ši žmogaus teisė

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

¹⁵² Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai, *supra* note 96, P.122.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 127-4849 (motyvuojamosios dalies 10 punktas).

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 25 str. 1 d.

yra absoliuti ta prasme, kad jis gali naudotis šiomis teisėmis tik neperžengdamas jų ribų. Taigi, Konstitucijos to paties straipsnio kitoje dalyje yra įtvirtinta: „laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai“¹⁵⁵. Konstitucijos 27 str. nustatyta, jog „žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas“. Bažnyčių bei religinių organizacijų veiklai taip pat yra nubrėžtos ir įstatymuose bei Konstitucijoje įtvirtintos jų veikimo teisėtumo ribos, kurių šios negali peržengti. Ir tai, kad Konstitucija suteikia joms tam tikrą autonomiją, nereiškia, kad jos pakyla aukščiau teisės, įstatymų ir pačios Konstitucijos reguliavimo ribų. Joms suteikta autonomija nėra absoliuti, ja galima naudotis tik neperžvangančiomis įstatymų reikalavimų. Tad bažnyčios bei religinės organizacijos, besivadovaudamos kanonais, statutais, nepaneigia Konstitucijoje įtvirtinto teisės aktų hierarchiškumo ir to, kad Konstitucijos normos yra pamatinės. Atsižvelgiant į visą tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad nagrinėjamas bažnyčių bei religinių organizacijų tradiciškumo statusas yra nulemtas pačios Konstitucijos ir, tuo labiau, nekeičia jos vietos teisės sistemoje. Nepaisant to, kad Konstitucija įtvirtina valstybės pasaulietiško bei valstybės ir bažnyčios atskirumo principus, pagal kuriuos valstybė nesikiša į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus gyvenimą, visgi bažnyčios bei religinės organizacijos privalo paisyti tiek Konstitucijos, tiek kitų įstatymų. Todėl valstybė privalo stebėti bei vertinti ar bažnyčių bei religinių organizacijų veikla neprieštarauja Konstitucijai. Nes kuomet valstybė pripažįsta kurią nors bažnyčią ar religinę organizaciją tradicine, ji kartu pripažįsta, kad jos veikla neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams. Tad tradicinių bažnyčių ir religinių organizacijų veikla, kaip ir kitų, nesančių tradicinėmis ar valstybės nepripažintomis, negali prieštarauti Konstitucijai, remdamasi tradiciškumu kaip privilegija. Konstitucijoje yra įtvirtinta: „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“¹⁵⁶. Todėl, jei bažnyčia ar religinė organizacija, skleidama savo mokslą, ar vykdydama kitą veiklą, peržengia nubrėžtas draudžiamąsias ribas, pažeidžia Konstituciją, gali prarasti tradiciškumo statusą. Paminėtina ir kita prielaida šiam statusui prarasti. Tai yra struktūriniai, tam tikri vidiniai, bažnyčių ar religinių organizacijų veiklos aspektai. Pvz., jei kuri nors tradicinė bažnyčia ar religinė organizacija skiltų į kelias dalis ir kiekviena iš jų pretenduotų turėti iki skilimo turėtą teisinį statusą, kiltų problema atpažinti, kuri iš skilusių dalių yra ta, kuri turi teisę turėti tradiciškumo statusą. Todėl toks skilimas gali būti traktuojamas kaip tradiciškumo praradimas. Taip pat yra dar vienas atvejis, nepažeidžiant šiuo metu galiojančios Konstitucijos, pakeisti esamų

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 25 str. 3 d.

¹⁵⁶ Ten pat, 7 str. 1 d.

bažnyčių ar religinių organizacijų teisinį statusą. Seimas yra ta institucija, kuri gali pakeisti Konstituciją¹⁵⁷. Taigi, jis gali Konstitucijos 43 str. suformuluoti visiškai kitaip, pvz. tradicines bažnyčias ir religines organizacijas išvardyti pačioje Konstitucijoje, arba nustatyti kitą valstybės ir bažnyčios santykių modelį. Ir tai jis padarytų kaip institucija, turinti konstitucinę teisę keisti pačią Konstituciją, todėl ir rezultatai būtų konstituciniai iš prigimties ir jų konstitucingumo tikrinti nebereikėtų, nes padarytos konstitucinės pataisos jau būtų pati Konstitucija.

Galiausiai atsižvelgiant į visą tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad KT minimas „neatšaukiamumas“ negali būti absoliutus. Tai reiškia, kad (remiantis galiojančia Konstitucija) bažnyčia ar religinė bendruomenė gali prarasti tradiciškumo statusą, jei įvyktų aptarti struktūriniai pakitimai bažnyčioje ar religinėje organizacijoje arba jei jos veikla arba mokymas taptų priešingas Konstitucijai ar įstatymams. Šios veiklos arba mokymo teisėtumo patikrinimas turi būti ne vienkartinis procesas, vykstantis tik tuomet, kai ruošiamasi vieną ar kitą bažnyčią ar religinę organizaciją pripažinti tradicine, tačiau tai yra nuolatinis procesas, kurį valstybė privalo vykdyti ir dabar. Todėl, kol tradicinė bažnyčia ar religinė organizacija naudojasi jai suteiktu ypatingu statusu Konstitucijos ir įstatymų ribose ir jų neperžengia, kol joje nevyksta esminiai struktūriniai pakitimai, tol nei įstatymų leidėjas, nei kas nors kitas negali šio kartą suteikto statuso atšaukti. Šia prasme jis yra absoliutus ir neatšaukiamas.

Be tradicinių bažnyčių ir religinių organizacijų pagal Konstituciją Lietuvoje egzistuoja valstybės pripažintos (tradicinėmis nesančios) bažnyčios bei religinės organizacijos. Konstitucijos 43 str. 1 d., kaip jau buvo ir minėta, yra įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos valstybė pripažįsta ne tik tradicines bažnyčias bei religines organizacijas, bet ir kitas „<...> jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai“¹⁵⁸. Detaliau valstybės pripažinimo sąlygas nustato Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, kurio 6 str. nustatytos tokios sąlygos: a) religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje; b) jeigu prašymas nepatenkinamas, pakartotinai galima dėl to kreiptis praėjus 10 metų nuo prašymo nepatenkinimo dienos; c) pripažinimo klausimą Seimas sprendžia gavęs Teisingumo ministerijos išvadą. Taigi Konstitucija nustato, jog bažnyčia ar religinė bendruomenė, norėdama gauti valstybės pripažinimą, turi turėti atramą visuomenėje ir jos mokymas bei apeigos negali prieštarauti įstatymui ir dorai, o įstatymas detalizuoja sąlygas, nustatydamas terminus, po kiek laiko gali kreiptis nuo pirminio įregistravimo, ir institucijas, kurios dalyvauja pripažinimo procese. Tačiau, siekiant giliau išsiaiškinti, kada ir kokia bažnyčia ar religinė

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 147 str.

¹⁵⁸ Ten pat, 43 str. 1 d.

organizacija gali susilaukti valstybės pripažinimo, būtina pasitelkti oficialaus Konstitucijos aiškintojo jurisprudenciją. KT 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime išaiškino, kad „Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata „valstybė pripažįsta <...> kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai“¹⁵⁹ reiškia, kad bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios Lietuvoje nėra tradicinės, gali būti išskirtos iš kitų tradicinėmis nesančių bažnyčių bei religinių organizacijų suteikiant joms specialų statusą – nustatant, kad jos yra valstybės pripažintos bažnyčios bei religinės organizacijos“. Tasai minėtas specialus statusas, anot KT, yra atitinkamos bažnyčios ar religinės organizacijos būklės valstybėje nustatymas. Taigi, tiek Konstitucija, tiek įstatymas sukuria tam tikrą, kaip išsireiškė M. Lankauskas, „filtrą“ suinteresuotoms gauti valstybės pripažinimą bažnyčioms ar religinėms organizacijoms. Visų pirma, pagal Konstituciją tai yra atitikimas įstatymams bei visuomenės atrama, o pagal įstatymą tai taip pat dar būtų laiko kriterijus bei teigiama Teisingumo ministerijos išvada.

Tačiau grįžkime prie Konstitucijoje įtvirtintos sąlygos: „<...> jeigu jos turi atramą visuomenėje <...>“¹⁶⁰. Ką reiškia ši sąlyga? KT aiškina, jog atramos turėjimas visuomenėje reiškia, kad „atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos atrama visuomenėje turi būti tvirta ir ilgalaikė, taigi negali apsiriboti negausia žmonių grupe ar nedidele visuomenės dalimi, keliais veiklos dešimtmečiais, viena arba keliomis žmonių kartomis. Minėta atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos atrama visuomenėje turi būti tokia, kad dėl jos nekiltų jokių abejonių“¹⁶¹.

Kalbant apie bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimą, būtina taip pat kalbėti apie šio statuso atšaukiamumo problematiką. Anot KT: „Bažnyčios bei religinės organizacijos, nesančios tradicinėmis Lietuvoje, valstybės pripažinimą gali įgyti Seimo valia ir sprendimu. Pabrėžtina, kad tokį valstybės pripažinimą – kitaip nei konstatavimą, kad tam tikra bažnyčia, religinė organizacija yra tradicinė Lietuvoje, – galima atšaukti, jeigu atitinkama valstybės pripažinta bažnyčia, religinė organizacija netenka atramos visuomenėje ar jos mokymas arba apeigos ima prieštarauti įstatymui arba dorai.“¹⁶² Tačiau, prieš toliau kalbant apie galimybę atšaukti valstybės pripažinimą tradicinėmis nesančių bažnyčių ar religinių organizacijų, reiktų prisiminti, ką KT teigė apie tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų statuso neatšaukiamumą. KT yra konstatavęs kad: „Tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 5 punktas).

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 43 str. 1 d.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 5 punktas).

¹⁶² Ten pat, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 6 punktas).

pripažinimas yra neatšaukiamas.¹⁶³ O apie tradicinėmis nesančias bažnyčias bei religines organizacijas, kurios yra valstybės pripažintos, KT teigia, kad šis pripažinimas gali būti atšaukiamas. Tačiau, nagrinėdami tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų statuso neatšaukiamumą, išsiaiškinome, jog jis nėra absoliutus ir taip pat gali būti atšauktas. Sąlygos, būtinos, kad būtų galima tai padaryti yra tokios: veiklos ir apeigų prieštaravimas Konstitucijai ir įstatymams arba struktūriniai šių bažnyčių ar religinių organizacijų pakitimai. Apie Seimo galimybę keist Konstituciją šioje vietoje nekalbėsime. Taigi, Konstitucijos ar įstatymų pažeidimas yra ta sąlyga, kuriai esant gali būti atšauktas tiek tradicinių, tiek valstybės pripažintų, tačiau tradicinėmis nesančių, bažnyčių bei religinių organizacijų teisinis statusas. Tuomet, kur gi yra skirtumas tarp statuso praradimo tradicinių ir tiesiog valstybės pripažintų bažnyčių bei religinių organizacijų? Nes pagal KT, tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų statusas yra neatšaukiamas, o valstybės pripažintų, tradicinėmis nesančių bažnyčių bei religinių organizacijų statusas gali būti atšauktas. Kaip išsiaiškinome, tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų statusas yra absoliutus ir neatšaukiamas tol, kol jos veikia Konstitucijos ir įstatymų ribose ir jų neperžengia. Tokiu atveju, remiantis galiojančia Konstitucija, nei Seimas nei kuri nors kita institucija negali šio statuso atšaukti. Štai todėl ir kalbame, jog šis statusas yra neatšaukiamas. Kalbant apie valstybės pripažintas, tradicinėmis nesančias, bažnyčias bei religines organizacijas, situacija yra kiek kita, kadangi KT kalba ne tik apie statuso praradimo galimybę, pažeidus Konstituciją ar įstatymus, bet nurodo dar vieną svarbią sąlygą, tai yra atramos visuomenėje netekimą. Toks išaiškinimas yra logiškas, atsižvelgiant į tai, kaip yra apibrėžiamos valstybinio pripažinimo sąlygos. Konstitucijoje yra įtvirtinta, jog „valstybė pripažįsta <...> kitas bažnyčias bei religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai.“¹⁶⁴ Taigi, atramos visuomenėje turėjimas yra viena iš esminių sąlygų, jog tam tikra bažnyčia ar religinė organizacija būtų valstybės pripažinta. Tad visiškai suprantama, jog, išnykus šiai sąlygai, išnyksta pagrindas jai turėti valstybės pripažinimą. Todėl šis statusas tokiu atveju yra prarandamas. Čia ir yra tradicinių ir valstybės pripažintų, tačiau tradicinėmis nesančių, bažnyčių bei religinių organizacijų statuso neatšaukiamumo arba atšaukiamumo skirtumas. Tradicinės bažnyčios ar religinės organizacijos, nepažeidusios Konstitucijos ar įstatymų, šio statuso prarasti negali ir niekas jo atšaukti taip pat negali, o valstybės pripažintos, tačiau tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos, statusą prarasti gali, joms netekus atramos visuomenėje. Šį statusą gali atšaukti įstatymų leidėjas.

¹⁶³ Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 7 punktas).

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 43 str. 1 d.

Be tradicinių ir valstybės pripažintų, tačiau tradicinėmis nesančių, bažnyčių bei religinių organizacijų, pagal KT išaiškinimą, Lietuvoje egzistuoja dar ir kitos bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios neturi nei tradicinių, nei valstybės pripažintų statuso. Konstitucijoje konkrečiai jos kaip bažnyčios bei religinės organizacijos, neturinčios nei tradicinių, nei valstybės pripažintų statuso nėra įvardijamos. Apie tokio, kaip trečio, bažnyčios bei religinių organizacijų statuso egzistavimą Lietuvoje kalba KT savo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime, aiškindamas Konstitucijos 43 str. 1 d. Konstitucija šioms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms ypatingo statuso nesuteikia, jos nėra nei tradicinės, nei pripažintos, neturi nei privilegijų, kaip pvz., tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos (apie tai bus dar kalbama vėliau). Tačiau Konstitucija neneigia jų egzistavimo. O tai reikštų, kad pačioje Konstitucijoje yra įtvirtinta, jog jos gali egzistuoti. Tai tik dar labiau patvirtina Konstitucijoje užtikrintą religijos laisvę, kadangi, nepaisant to, kad Konstitucija tam tikras bažnyčias bei religines organizacijas konstatuoja esančias tradicinėmis, taip įtvirtindama jų išskirtinį, ypatingą statusą, arba kitoms suteikia pripažinimo statusą, ta pati Konstitucija neuždraudžia žmonėms išpažinti bet kokios religijos ar tikėjimo, net tokios, kuri nėra tradicinė ar valstybės pripažinta. Taip pat tokios bažnyčios ar religinės organizacijos gali vienyti to paties tikėjimo žmones, skelbti savo mokslą, atlikinėti savo apeigas, turėti savo maldos namus, labdaros įstaigas, mokyklas dvasininkams rengti (remiantis Konstitucijos 43 str. 3 d.), tapti juridiniais asmenimis¹⁶⁵ kaip ir visos kitos.

Kalbant apie juridinio asmens teises, skirtumas pagal Konstituciją ir atitinkamai Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą, yra toks, kad valstybės pripažintos tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos turi juridinio asmens teises ir „šių religinių struktūrų įteisinimas nėra kvestionuojamas“¹⁶⁶. Tai reiškia, kad juridinio asmens teises jos turi tik jas reikia įforminti. Pagal Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 10 str.: „Tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos, turinčios juridinio asmens teises, praneša apie tai Teisingumo ministerijai. Naujai susikūrusios (atsikūrusios) tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos įgyja juridinio asmens teises, kai jų vadovybė apie susikūrimą (atsikūrimą) raštu praneša Teisingumo ministerijai ir yra nustatomas konkrečios bendruomenės ar bendrijos tradicijų tęstinumas, atsižvelgiant į jos kanonus, statutus bei kitas normas. Tradicinių religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų pagal jų kanonus, statutus ar kitas normas įsteigti juridiniai asmenys įgyja juridinio asmens teises, kai jų vadovybė raštu praneša Teisingumo ministerijai, o ši įformina įstatymų nustatyta tvarka.“ O valstybės pripažintos, tačiau tradicinėmis nesančios bažnyčios ir religinės organizacijos, bei tos, kurios nėra

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, *supra* note 20, 7 str. 3 d., 10 str.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, *supra* note 69, P.371.

nei tradicinės nei valstybės pripažintos, juridinio asmens teisių savaime neturi, tačiau jas gali įgyti, jei atitinka minėto įstatymo nurodytas sąlygas bei atlieka būtinas procedūras.¹⁶⁷

Nagrinėjant Lietuvoje veikiančių bažnyčių bei religinių organizacijų konstitucinį teisinį statusą, reiktų dar kartelį grįžti prie skirtingą teisinį statusą turinčių bažnyčių bei religinių organizacijų skirtumų bei pakalbėti apie iš to kylančias problemas. KT yra konstatavęs: „<...> Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata „valstybė pripažįsta <...> kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai“ suponuja kitokią teisinę situaciją, negu ta, kurią suponuoja šios dalies nuostata „valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas“.¹⁶⁸ Toliau KT aiškina: „Tai reiškia, kad skirtingas tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų ir kitų valstybės pripažintų bažnyčių bei religinių organizacijų statusas kyla iš pačios Konstitucijos. Vadinas, iš pačios Konstitucijos kyla įstatymų leidėjo įgaliojimai tradicinėms Lietuvoje bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu nustatyti ir tokias teises, kurių neturi tradicinėmis Lietuvoje nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“¹⁶⁹ Tad, pagal KT išaiškinimą, tradicinės bažnyčios ir religinės organizacijos yra privilegijuotos, lyginant jas su kitomis, tradicinėmis nesančiomis, nors valstybės ir pripažintomis. O ką jau bekalbėti apie tas, kurios nėra nei tradicinės nei valstybės pripažintos. KT konstatavo: „Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Tai reiškia, kad, neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“¹⁷⁰ KT aiškina, jog pripažinimo suteikimas tam tikrai bažnyčiai ar religinei organizacijai nėra savaiminis pagrindas suteikti tokias pat papildomas teises kaip ir tradicinėms bažnyčioms ar religinėms organizacijoms. Nes, anot KT, tokių privilegijuotų teisių suteikimas tradicinėms bažnyčioms ar religinėms organizacijoms grindžiamas būtent tradiciškumu. Ir šis skirtingas tradicinių ir pripažintų, bet tradicinėmis nesančių, bažnyčių bei religinių organizacijų statusas kyla iš pačios Konstitucijos, todėl Seimas turi galimybę, o kartais net ir būtinybę nustatyti diferencijuotą teisinį santykių reguliavimą.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, *supra* note 20, 11 str.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 6 punktas).

¹⁶⁹ Ten pat.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

Tačiau KT pabrėžia, kad toks diferencijuoto teisinio santykio nustatymas nėra tikinčiųjų diskriminacija. Jis negali būti suprantamas kaip „<...> savaime paneigiantis žmogaus konstitucinę teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą <...>“¹⁷¹. Iš viso, kas išdėstyta, akivaizdu, jog bažnyčių bei religinių organizacijų valstybinis pripažinimas nėra tapatu tam, kuomet valstybė pripažįsta tradicinėmis esančias bažnyčias bei religines organizacijas.

Dar kartą atkreipkime dėmesį į KT išaiškinimą, jog „jeigu valstybė suteikia kuriai nors kitai (tradicine Lietuvoje nesančiai) bažnyčiai, religinei organizacijai pripažinimą, tai savaime nėra pagrindas jai nustatyti tokias pat teises, kokias tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos turi būtent dėl to, kad jos yra tradicinės Lietuvoje.“¹⁷² Taigi, kyla klausimas, ką duoda valstybės pripažinimas netradicinėms Lietuvoje bažnyčioms bei religinėms organizacijoms? Iš vienos pusės, teisės aktai numato, jog valstybės pripažintos bažnyčios bei religinės organizacijos yra palaikomos valstybės. Tuo galima įsitikinti, nagrinėjant tam tikrus įstatymus. Pvz., Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 6 str. 1 d. yra įtvirtinta: „Valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą“. Kitas pavyzdys būtų Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 str. 4 d. 3 p., kuriame numatyta, jog privalomai draudžiami tradicinių bei kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai. Tačiau, kita vertus, remiantis KT išaiškinimu, jog valstybės pripažinimas nėra savaime tas pagrindas, kuriuo remiantis valstybės pripažintoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms gali būti suteiktos tokios pat teisės, kurias turi tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos, tampa nebeaišku, ar valstybės pripažinimas nėra tik formalumas, kuris realiai neišskiria šių bažnyčių bei religinių organizacijų iš tų, kurios nėra nei tradicinės nei valstybės pripažintos, tarpo. M. Lankausko nuomone, yra abejotina diferencijavimo būtinybė. Jis teigia: „Preziumuotina, kad skirtingas tradicinių ir kitų religinių bendruomenių statusas gali būti objektyviai pateisinamas iki tol, kol atitinkamos religinės bendruomenės nėra pripažintos valstybės. Įvykus pripažinimo faktui, vieninteliu objektyviu skirtumu tarp tradicinių ir kitų religinių bendrijų lieka būtent „tradiciskumas“. <...> „Tradiciskumas“ šiame kontekste neturėtų būti suprantamas kaip vertybė pati savaime, o kaip tam tikras įrankis sprendžiant ar religinė bendrija *a priori* turi atramą visuomenėje, o jos mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui bei dorai.“¹⁷³ M. Lankausko teigimu: „Jeigu religinė organizacija nėra tradicinė, būtina atsižvelgti į anksčiau minėtas sąlygas ir, jeigu pastaroji tas sąlygas atitinka, nematome pagrindo, kuriuo remiantis jų statusas galėtų būti kitoks nei tradicinių.

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 13 punktas).

¹⁷² Ten pat, (motyvuojamosios dalies III skyriaus 7 punktas).

¹⁷³ Lankauskas, M., *supra* note 94, P.111.

Kitaip tektų konstatuoti, kad „tradicinė“ religija yra kažkuo geresnė/pranašesnė už netradicinę, atsižvelgiant vien į šį faktą.¹⁷⁴ Tačiau ieškant argumentų prieš tai, kad tradiciškumas įvardijamas kaip savaiminis gėris ir prieš teiginį, kad valstybės pripažintos bažnyčios bei religinės organizacijos turėtų turėti tokias pat teises kaip ir tradicinės, reiktų prisiminti, kas yra tas tradiciškumas ir kokios yra valstybės pripažinimo sąlygos. Pagal KT išaiškinimą tradiciškumas yra „<...> istoriškai, per amžius susiformavusio Lietuvos visuomenės socialinio, kultūrinio ir dvasinio paveldo dalis; <...> neatsiranda net per kelias žmonių kartas, o yra ilgalaikis amžius vykęs ir nenutrūkęs procesas, sietinas su ilgaamžė Lietuvos visuomenės dvasine, kultūrine raida ir padaręs jai esminį poveikį“¹⁷⁵. O valstybės pripažinimas yra gaunamas, kuomet bažnyčia ar religinė organizacija turi atramą visuomenėje. KT aiškina, kad atramos turėjimas visuomenėje reiškia, kad tam tikra bažnyčia ar religinė organizacija yra remiama ilgą laiką, tai yra veikla turi trukti kelis dešimtmečius bei turi vienyti gausią žmonių grupę, tačiau nėra kalbama apie įtaką ir kultūrinę ar kitokią reikšmę valstybei. Tad dėl to galima teigti, kad tradiciškumo ir valstybės pripažinimo kriterijai skiriasi, o tradiciškumas nėra tiesiog „savaiminis gėris“. Tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos tokios yra dėl to, kad jos turi galias istorines šaknis, jos yra „Lietuvos visuomenės socialinio, kultūrinio ir dvasinio paveldo dalis“¹⁷⁶. Tasai tradiciškumas yra procesas, turėjęs esminį poveikį Lietuvos visuomenės dvasinei, kultūrinei raidai. Taigi, tam tikrų bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių ir, remiantis šiuo pagrindu, išskirtinių teisių joms nustatymas yra pagrįstas konstituciškai ir ne vien dėl to, kad Konstitucijos 43 str. 1 d. nuostata įtvirtina trejopą statusą, kuo remiantis skirtingus statusus turinčioms bažnyčioms ir religinėms organizacijoms galima nustatyti skirtingas teises, bet dar ir dėl to, kad pačioje Konstitucijoje tradicijos papročiai yra itin gerbiami. Konstitucijos preambulėje lietuvių tauta įvardijama kaip „išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius“. Taip pat Konstitucijos 37 str. yra įtvirtinta, jog piliečiai „<...> turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius“. Toks Konstitucijoje skiriamas dėmesys kultūrai, tradicijoms, tautiškumui bei papročiams preiziumuoja, jog visa tai tautai ir valstybei yra labai svarbu. Kadangi Konstituciją reikia aiškinti sistemiškai, o ne kiekvieną jos dalį atskirai, tad viską apibendrinus, galima teigti, kad tradicinėmis įvardytos atitinkamos bažnyčios bei religinės organizacijos yra privilegijuotos ne tiesiog todėl, kad jos kažkuo geresnės, bet todėl, kad jos yra svarbios Lietuvos istorijai, kultūrai, dvasiai ir t.t., kas yra svarbu pačiai valstybei bei lietuvių tautai. Todėl suprantama, kad tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos gali turėti dėl šio tradiciškumo kylančias

¹⁷⁴ Lankauskas, M., *supra* note 94, P.111.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 7 punktas).

¹⁷⁶ Ten pat.

privilegijas. Tačiau dar kartą reiktų akcentuoti KT išaiškinimą, jog, tam tikrų išskirtinių teisių nustatymas nereiškia, kad kitos bažnyčios ar religinės organizacijos yra diskriminuojamos. Konstitucinis religijos laisvės principas dėl to nėra pažeidžiamas, nes Konstitucijoje yra užtikrinta, kad išpažinti galima bet kokią religiją arba tikėjimą, tik vienos bažnyčios bei religinės organizacijos dėl jų svarbos yra tradicinės ir turi privilegijas, kitos dėl savo gausos, ilgo egzistavimo, turimos paramos visuomenėje yra valstybes pripažintos, kas reiškia, jog yra valstybės ypatingai palaikomos, o trečios gali egzistuoti ir nėra draudžiamos, nepaisant to, kad nėra tradicinės ar valstybės pripažintos, nes žmogus laisvas išpažinti bet kokią religiją ar tikėjimą ir laisvas tai daryti vienas arba su kitais bei jungtis į bendruomenes ar organizacijas.

Taip pat, kalbant apie išskirtines teises bei privilegijas, būtina paminėti, jog: „Konstitucinė nuostata, „bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu“ negali būti aiškinama kaip reiškianti įpareigojimą valstybei atitinkamus susitarimus sudaryti su visomis tradicinėmis Lietuvoje bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis, taip pat kitomis valstybės pripažintomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Valstybė laisvai spendžia, sudaryti atitinkamus susitarimus ar jų nesudaryti, o jeigu sudaryti, tai su kuo“¹⁷⁷ KT teigia, jog minėtos Konstitucijos nuostatos negalima suvokti ir taip, kad „<...> jeigu valstybė yra sudariusi tam tikrą susitarimą su kuria nors viena bažnyčia ar religine organizacija, tai ji turi atitinkamus susitarimus sudaryti ir su kitomis Lietuvoje veikiančiomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis.“¹⁷⁸

Apibendrinant tai, kas parašyta apie bažnyčių bei religinių organizacijų teisinį statusą, galima teigti, kad Lietuvoje egzistuoja trejopas bažnyčių bei religinių organizacijų statusas. Kalbant apie valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius, šis faktas yra itin svarbus, kadangi trejopas statusas yra įtvirtintas pačioje Konstitucijoje. Tai reiškia, kad nepaisant to, kad Konstitucija įtvirtina valstybinės religijos nebuvimo principą Lietuvoje (kas yra vienas iš pasaulietinės valstybės požymių), visgi šioje valstybėje bažnyčioms bei religinėms organizacijoms yra skiriamas ypatingas dėmesys konstituciniame lygmenyje. Tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos yra privilegijuotos, lyginant su kitomis dėl jų svarbos valstybės ir tautos istorijai, vystymuisi, tradicijoms, kultūrai. Valstybės pripažintos, tačiau tradicinėmis nesančios, turi valstybės paramą, nes jos egzistuoja ilgą laiką ir jas palaiko didelė visuomenės dalis. O nei tradicinės nei valstybės pripažintos, nepaisant to, kad neturi išskirtinio statuso, joms teikiama privilegijų ar valstybės paramos, gali egzistuoti, ir lygiai taip pat kaip ir visos kitos gali vienyti tą pačią religiją ar tikėjimą

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 8 punktas).

¹⁷⁸ Ten pat.

išpažįstančius asmenis, atlikinėti savo apeigas, tvarkyti savo reikalus pagal savo kanonus. Lietuvoje egzistuoja religijos laisvės principas, todėl valstybė negali drausti vienytiis į religines bendrijas ne tik tradicinių ar valstybės pripažintų (tradicinėmis nesančių) bažnyčių ar religinių organizacijų nariams, bet ir ne tradicines ar valstybės nepripažintas religijas išpažįstantiems asmenims. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje nėra griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo ir ne be reikalo KT šį principą Lietuvoje apibrėžė kaip atskirumo, kas reiškia švelnesnę atskyrimo prasmę ir leidžia daryti prielaidas, kad visgi valstybė ir bažnyčia Lietuvoje neegzistuoja kaip du vienas nuo kito visiškai nepriklausantys teisiniai subjektai.

5 skyrius. Valstybės ir bažnyčios santykių modelio identifikavimas, kaip visą tyrimą apibendrinantis rezultatas

Aptarus pagrindinius, kalbant apie valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius, principus bei bažnyčių ir religinių organizacijų teisinį statusą, reikia nustatyti, koks valstybės ir bažnyčios santykių modelis yra Lietuvoje. Bet prieš išsiaiškinant, kokia šių teisinių santykių sistema egzistuoja šioje valstybėje, dar reikia pakalbėti apie tai, kokie apskritai teorijoje yra išskiriami valstybės ir bažnyčios santykių modeliai.

5.1. Valstybės ir bažnyčios santykių nustatymo modeliai

Literatūroje yra išskiriami keli valstybės ir bažnyčios santykių nustatymo modeliai, galima sakyti, priklausomai nuo to, kokią vietą valstybėje užima bažnyčia. T. Blinstrubis išskiria tris pagrindinius valstybės santykių su bažnyčia modelius¹⁷⁹, atsižvelgiant į šiuolaikinę valstybės ir bažnyčios santykių praktiką. Pirmasis modelis būtų valstybinės bažnyčios arba valstybės ir bažnyčios institucinės vienybės modelis. Antrasis – valstybės ir bažnyčios bendradarbiavimo arba bažnyčios valstybinio pripažinimo viešosios teisės subjektu modelis. Ir trečiasis išskiriamas modelis yra valstybės ir bažnyčios griežto atskyrimo. M. Lankauskas išskiria keturis modelius¹⁸⁰. Be anksčiau paminėtų trijų dar valstybinio ateizmo, kuomet religiją yra bandoma pašalinti ne tik iš valstybinio ar politinio gyvenimo, bet iš visų gyvenimo sričių. Kaip pavyzdys tokio modelio valstybės yra pateikiama buvusi Sovietų Sąjunga, kuri buvo laikoma antibažnytine. Vėliau, griuvus „geležinei uždangai“, buvo pastebėtas tokių valstybių požiūrio į religiją sušvelnėjimas. Kitus tris modelius M. Lankauskas įvardija tokius pat kaip ir T. Blinstrubis, tik pavadindamas juos šiek tiek kitaip, tačiau patys modeliai yra apibūdinami vienodai, tad kalbama iš esmės apie tą patį.

Pirmasis modelis būtų valstybinės bažnyčios arba valstybės ir bažnyčios institucinės vienybės¹⁸¹. Šiam modeliui yra priskiriamos valstybės, kurių konstitucijose yra įtvirtinta valstybinė bažnyčia arba valstybinė religija. Kaip pavyzdžiai tokių valstybių yra pateikiami šie: Didžioji Britanija, kurioje valstybinė bažnyčia yra Anglikonų, Lichtenšteino Kunigaikštystė, kurioje valstybinė yra Romos katalikų bažnyčia, Danijoje valstybinė Evangelikų liuteronų bažnyčia, Irano Islamo Respublika, kurioje oficiali valstybės religija yra islamas ir kt. Tačiau, nors valstybės priskiriamos tam pačiam valstybinės bažnyčios modeliui, skirtingose valstybėse teisinė situacija gali

¹⁷⁹ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.147.

¹⁸⁰ Lankauskas, M., *supra* note 94, P.91-92.

¹⁸¹ M. Lankauskas ši modelį įvardija kaip valstybinės religijos.

skirtis iš esmės. Vienos valstybės yra griežtai religinės, kaip pvz., Iranas, kitos sekuliaros, pvz. Didžioji Britanija. Valstybės, kuriose religija ir religinės organizacijos turi labai didelę reikšmę, vadinamos teokratinėmis¹⁸². Visiška priešingybė gali būti tokios valstybės, kuriose, nors religija ir yra oficiali, tačiau vaidina tik simbolinį vaidmenį, yra daugiau tradicinė. Taip pat paminėtina, jog paprastai valstybinė religija būna viena, tačiau pasitaiko ir išimčių¹⁸³.

Kitas modelis, visiškai priešingas pirmajam, yra valstybės ir bažnyčios griežto atskyrimo. Tokio modelio valstybėse „bažnyčioms nesuteikiamas valstybinio pripažinimo statusas; jos veikia kaip remdamiesi private teise įsisteigę juridiniai asmenys“¹⁸⁴. Tokio modelio valstybių pavyzdžiai yra Čekija, Prancūzija, JAV ir kt. Vėlgi, kaip ir kalbant apie pirmąjį modelį, taip ir kalbant apie šį, būtina paminėti, jog skirtingose, nors ir tam pačiam modeliui priskirtinose valstybėse, teisinė situacija gali skirtis. Kaip kraštutinė griežto atskyrimo forma yra laikomas, jau šiame darbe minėtas, prancūziškasis laicizmas. Prancūzijoje nubrėžta griežta riba tarp viešosios ir privačiosios sferų ir bažnyčia yra išstumta iš viešosios į privačiąją. Bažnyčia negali kištis į valstybės, o valstybė į bažnyčios reikalus. Šioje valstybėje religinės bendruomenės negali būti finansuojamos iš valstybės biudžeto, religiniai pastatai laikomi valstybės nuosavybe ir yra tik perduoti religinėms organizacijoms naudoti religinėms apeigoms. Religijos raiška viešojoje erdvėje yra tiek apribota, kad netgi religiniai simboliai negali būti naudojami ant viešų pastatų. Kaip teigia M. Lankauskas, toks modelis yra vertinamas prieštarai. Viena vertus teigiamai, kadangi manoma, jog taip yra užtikrinama pagarba religijos laisvei: nėra valstybinės privalomos religijos, užtikrinamas visų religijų lygiateisiškumas, nėra viena nėra dominuojanti. Tačiau kita vertus, kalbant apie neigiamą šio modelio pusę, jis gali būti vertinamas „kaip nepagrįstai varžantis tikinčiųjų teises laisvai reikšti savo įsitikinimus“¹⁸⁵. Šiek tiek kitoks, nors taip pat priskirtinas griežto atskyrimo doktrinai, modelis egzistuoja JAV. Šiame darbe taip pat jau buvo minėta, jog JAV buvo pirmoji valstybė, kurios Konstitucijoje buvo įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskyrimas. Šioje valstybėje taip pat nėra valstybinės religijos, užtikrinama religijos laisvė, valstybė negali remti vienos ar kelių religijų, negali nustatyti vienos religijos pirmenybės prieš kitą, tačiau nėra draudžiami religiniai simboliai viešojoje erdvėje.

Dar vienas modelis, apibūdinantis valstybės ir bažnyčios teisinius santykius, yra valstybės ir bažnyčios bendradarbiavimo arba bažnyčios valstybinio pripažinimo viešosios teisės subjektu modelis. Tai yra tartum viduriukas tarp pirmojo, t.y. valstybinės religijos, ir ką tik apibūdinto griežto

¹⁸² Lankauskas, M. *supra* note 94, P.92.

¹⁸³ Ten pat, P.95.

¹⁸⁴ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.147.

¹⁸⁵ Lankauskas, M., *supra* note 94, P.98.

atskyrimo modelio. Šis trečiasis „bendradarbiavimo“ modelis M. Lankausko yra apibrėžiamas kaip dalinis valstybės ir bažnyčios atskyrimas, nors autorius, jį apibūdindamas, taip pat rašo, jog „valstybės, kuriose atskyrimas yra dalinis, renkasi tam tikras bendradarbiavimo su atitinkamomis religijomis ar bažnyčiomis (paprastai dominuojančiomis) formas“¹⁸⁶. Tokiam modeliui priskirtinos tokios valstybės kaip Vokietija, Austrija, kai kurie Šveicarijos kantonai ir kt. Bendrai kalbant, tokio modelio valstybėse nėra nustatyta valstybinė religija ar bažnyčia, tačiau religinėms bendruomenėms ar bažnyčioms gali būti suteiktas specialus statusas, nėra draudžiama įstatymų nustatyta tvarka teikti joms finansinę paramą, jos gali tapti viešosios teisės subjektais ir pan.¹⁸⁷

Galiausiai apibendrinant visus šiuos modelius, būtina pabrėžti, jog tokie valstybės ir bažnyčios teisinių santykių modeliai yra tik teoriniai. Praktikoje neegzistuoja nė vienas aprašytas tokių santykių gryno pavidalo modelis. O valstybės galima priskirti vienam ar kitam modeliui sąlyginai, atsižvelgiant į tai, kokie teisiniai santykiai yra įtvirtinti aukščiausiajį teisinę galią turinčiuose teisės aktuose, kokie jie yra praktikoje ir kokio modelio esminius bruožus tai atitinka. Nors, kaip matyti iš kiek anksčiau pateiktų pavyzdžių, netgi tam pačiam modeliui priskirtinose valstybėse teisiniai santykiai tarp valstybės ir bažnyčios gali skirtis.

5.2. Valstybės ir bažnyčios santykių modelis Lietuvoje

Galiausiai, išskyrus, kokie teisinių santykių tarp valstybės ir bažnyčios modeliai yra pateikiami teorijoje bei, kokie tokių modelių pavyzdžiai egzistuoja pasaulyje, išnagrinėjus Konstitucijoje reglamentuojamus santykius tarp šių subjektų, KT praktiką, išanalizavus bažnyčios teisinę padėtį, reikia aptarti, kokiam modeliui priskirtina Lietuvos valstybė. Nei Konstitucijoje, nei KT jurisprudencijoje nėra aiškiai nurodytas, koks modelis yra Lietuvoje. Tai galima nustatyti tik sistemiškai aiškinant šiuos teisės šaltinius.

Iš pirmo žvilgsnio, ypač, žinant, jog KT suformulavo valstybės ir bažnyčios atskirumo principą bei tai, jog konstitucinės teisės doktrinoje yra suformuluotas ir konstitucinis pasaulietinės valstybės principas, gali atrodyti, jog Lietuvoje egzistuoja visiško arba, kitaip dar tariant, griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelis, kaip ir tokiose valstybėse kaip JAV, Prancūzijoje. Tačiau nagrinėjant išsamiau, pamatysime, jog ši hipotezė nėra teisinga, ir tai patvirtina kelios priežastys.

Visų pirma, KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime suformulavo valstybės ir bažnyčios atskirumo, o ne atskyrimo principą. Akivaizdu, jog terminai „atskirumas“ ir „atskyrimas“ nėra

¹⁸⁶ Lankauskas, M., *supra* note 94, P.96.

¹⁸⁷ Lankauskas, M., *supra* note 94.

tiesiog sinonimai. Pagal Lietuvių kalbos žodyną¹⁸⁸ atskyrimą, šiuo atveju valstybės ir bažnyčios atskyrimą, reiktų suprasti kaip du subjektus, egzistuojančius skyrium, griežtai atskirai. O terminas „atskirumas“ reiškia skirtumą. Vadinasi, valstybės ir bažnyčios atskirumą reikia suprasti kaip dviejų netapačių teisės subjektų, tarp kurių yra skirtumas, egzistavimą. Neabejotina, jog ir pats KT ne be reikalo suformulavo ne atskyrimo, o atskirumo principą. Nes jurisprudencijoje sąvokos „atskirumas“ turinys yra suprantamas ne taip griežtai, kaip atskyrimo principo teorijos idealai. Kaip aiškino M. Römeris, valstybės ir bažnyčios atskyrimas reiškia, kad „bažnyčiai negali būti valstybėje suteikta jokia viešoji galia ir jokia viešoji (valstybinė) funkcija; visos bažnyčios yra valstybėje lygios ir valstybė nė vienai jų nesuteikia pirmenybės prieš kitas; visų tikybų mokslas yra valstybėje laisvas ir jokios tikybos mokslas nėra oficialus; visoms bažnyčioms yra taikomas bendras šiaip draugijų ir sąjungų teisinis režimas“¹⁸⁹. Atsižvelgus į Konstituciją bei KT jurisprudenciją, galima teigti, jog tokio atskyrimo apibrėžimo lietuviškasis atskirumas neatitinka. Visų pirma, Lietuvoje bažnyčios ir religinės organizacijos nėra lygios, o antra, joms nėra taikomas „bendras šiaip draugijų ir sąjungų teisinis režimas“. Taip pat svarbi yra Konstitucijos minėta 38 str. 4 d. nuostata: „valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuoką“, kurią KT 1994 m. balandžio 21 d. nutarime išaiškino, jog: „šios nuostatos turinys leidžia daryti išvadą, kad nuo bažnytinės santuokos registracijos dienos taip pat atsiranda sutuoktinių teisės ir pareigos“¹⁹⁰. Tad, atsižvelgus į visus šiuos argumentus, matyti, jog Lietuvoje nėra griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo. KT, suformulavęs valstybės ir bažnyčios atskirumo, o ne atskyrimo principą, siekė parodyti, jog „tradicinių religinių bendruomenių vaidmuo, formuojantis Lietuvos valstybingumui, buvo ypatingas ir kad jos nėra taip atskirtos nuo valstybės, kad neturėtų teisės reikštis viešojoje erdvėje“¹⁹¹.

Kitas svarbus argumentas, kuris paneigia, jog Lietuvoje yra valstybės ir bažnyčios griežto atskyrimo modelis, bei atskleidžia bendradarbiavimo modeliui būdingą požymį yra tas, kad nors pagal Konstituciją nėra valstybinės religijos¹⁹², tačiau bažnyčios ir religinės organizacijos užima ypatingą vietą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Pagal KT išaiškinimą 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime, „Konstitucija įtvirtina trejopą Lietuvoje veikiančių bažnyčių bei religinių organizacijų statusą <...>“¹⁹³. Kaip jau buvo išdėstyta ketvirtoje šio darbo dalyje apie bažnyčių bei religinių organizacijų teisinį statusą Lietuvoje, KT išaiškino, jog Konstitucijos 43 str. 1 d. nuostata, jog

¹⁸⁸ Lietuvių kalbos žodynas (t. I-XX, 1941-2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Naktinienė, G., et al. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2011-11-24]. www.lkz.lt.

¹⁸⁹ Römeris, M. Valstybė ir jos konstitucinė teisė. *Supra* note 15.

¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 31-562.

¹⁹¹ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.148.

¹⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 43 str. 7 d.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 6 punktus).

Lietuvoje yra tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos, „yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Tai reiškia, kad, neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“¹⁹⁴ Bažnyčioms bei religinėms organizacijoms tradiciškumo suteikimas, tai yra ypatingo statuso suteikimas, kuris, kaip jau buvo išaiškinta, neperžengus Konstitucijos ir įstatymų ribų, negali būti atšauktas ir suteikia privilegijas, lyginant su kitomis tradicinėmis nesančiomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Kalbant apie valstybės pripažintas (tradicinėmis nesančias) bažnyčias bei religines organizacijas, jos taip pat yra ypatingi teisės subjektai. Nors jų statusas yra laikomas atšaukiamas, joms nėra užtikrinamos tokios teisės, kurias turi tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos, visgi valstybės pripažinimas reiškia ypatingą dėmesį šiems teisės subjektams. Jos yra palaikomos valstybės. Ji „palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą“.¹⁹⁵ Taip pat egzistuoja bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios nėra nei tradicinės, nei valstybės pripažintos. Jos neturi ypatingo teisinio statuso, joms teikiamų privilegijų ar valstybės palaikymo. Tačiau jos gali kurtis, steigti juridinius asmenis, vienyti to paties tikėjimo narius. Tad apibendrinant tai, kas išdėstyta, dar kartą pabrėžtina, jog Lietuvoje veikiančios bažnyčios bei religinės organizacijos nėra vienodo teisinio statuso, nėra teisės požiūriu laikomos lygiavertėmis. Priešingai yra griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelio valstybėse, kur nei viena bažnyčia ar religinė organizacija neturi valstybės pripažinimo. Lietuvoje ne tik yra suteikiamas pripažinimas tam tikroms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms, tačiau devynioms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms yra suteiktas tradiciškumo statusas, tuo parodant jų svarbą Lietuvos valstybės gyvenime istoriniu, kultūriniu, dvasiniu ir kt. požiūriais.

Dar vienas argumentas, paneigiantis griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelio Lietuvoje egzistavimą ir sustiprinantis hipotezę, jog Lietuvoje egzistuoja šių teisės subjektų bendradarbiavimo modelis, yra KT jurisprudencijoje suformuluotas „valstybės pasaulietškumo principas“. Atrodytų, jog šis principas, atvirkščiai, turėtų sustiprinti griežto atskyrimo modelio pozicijas, tačiau panagrinėjus konstitucinę jurisprudenciją, visgi to teigti negalima. KT yra konstatavęs: „Konstitucinis valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas yra Lietuvos valstybės, jos

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punktas).

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, *supra* note 20, 6 str. 1 d.

institucijų ir jų veiklos pasaulietiško pamatas. <...> valstybės <...> pasaulietiškas negali būti pagrindas diskriminuoti tikinčiuosius, varžyti jų teises ir laisves. Valstybės pasaulietiškas suponuoja ir valstybės nesikišimą į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus gyvenimą.¹⁹⁶ Taigi, aiškinant KT poziciją, galima daryti išvadą, kad jis valstybės pasaulietiskumą apibrėžė per valstybės ir bažnyčios atskirumo principą, kuris reiškia „paritetinį šių teisės subjektų sugyvenimą“¹⁹⁷. Lietuviškasis valstybės pasaulietiskumo principo turinys nėra aiškinamas griežtai, laicistiškai. Pvz., Lietuvoje nėra draudimo, kaip, tarkim Prancūzijoje, viešojoje erdvėje naudoti religinius simbolius. Be to, KT *expressis verbis* nurodė tik mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietiskumo, o ne valstybės pasaulietiskumo principą. Kalbėdamas apie valstybę, jis kartu vartojo sąvoką „neutralumas“: „tai, kad Lietuvos valstybė ir jos institucijos yra pasaulėžiūros ir religijos požiūriu neutralios, reiškia valstybės ir tikybos sričių, valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų paskirties, funkcijų ir veiklos atribojimą“¹⁹⁸. Be viso kito, dar pabrėžtina, jog kalbama ne tik apie valstybės ir bažnyčios funkcijų atskyrimą, kad bažnyčia negali kištis į valstybės valdymą, tačiau Konstitucijos 43 str. 4 d. yra įtvirtinta bažnyčios autonomijos laisvė, tai reiškia, kad valstybė nesikiša į bažnyčios vidaus gyvenimą, o pastaroji laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus. Tokios autonomijos suteikimas bažnyčiai bei religinėms organizacijoms yra ypatingos vietos nustatymas šiems teisės subjektams Lietuvos teisinėje sistemoje.

Atkreiptinas dėmesys į Konstitucijos 43 str. 5 d., kurioje nustatyta: „Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu“. Nuostata yra suformuluota „nustatoma susitarimu arba įstatymu“, o ne „gali būti nustatyta“, todėl galima teigti, kad valstybė turi pareigą tokius susitarimus sudaryti arba priimti atitinkamus įstatymus. Nors KT yra konstatavęs jog, „konstitucinė nuostata „bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu“ negali būti aiškinama kaip reiškianti įsipareigojimą valstybei atitinkamus susitarimus sudaryti su visomis tradicinėmis Lietuvoje bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis, taip pat kitomis valstybės pripažintomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Valstybė laisvai sprendžia, sudaryti atitinkamus susitarimus ar jų nesudaryti, o jeigu sudaryti, tai su kuo. Minėta konstitucinė nuostata negali būti aiškinama ir taip, kad jeigu valstybė yra sudariusi tam tikrą susitarimą su kuria nors viena bažnyčia ar religine organizacija, tai ji turi atitinkamus susitarimus

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

¹⁹⁷ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.148.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, *supra* note 16, (motyvuojamosios dalies I skyriaus 7 punktas).

sudaryti ir su kitomis Lietuvoje veikiančiomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis.¹⁹⁹ Galima daryti prielaidą, jog KT argumentacija yra susijusi su Romos Katalikų bažnyčios teisine padėtimi, nes tik su Šventuoju Sostu Lietuva yra sudariusi sutartis²⁰⁰. Tačiau iš esmės valstybės pozicija nėra priešinga tokių susitarimų sudarymui. Teisingumo ministerijoje ne kartą buvo sukviesti tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų atstovai Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo redagavimo klausimams svarstyti, taip pat diskutuota ir dėl atitinkamų susitarimų sudarymo su Vyriausybe bei jų sudarymo tvarkos. Taigi, pats faktas, jog tokie susitarimai kol kas sudaryti tik su viena tradicine bažnyčia, nepaneigia tokių susitarimų su kitomis tradicinėmis ar valstybės pripažintomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis sudarymo ateityje. O pati Konstitucijos 43 str. 5 d. nuostata yra pagrindas, iš kurio „*inter alia* kildintinas valstybės ir bažnyčios, kaip dviejų autonomiškų teisės subjektų, bendradarbiavimo (kooperacijos) modelis <...>“²⁰¹.

Šio darbo esmė yra atskleisti valstybės ir bažnyčios konstitucinius teisinius santykius, nustatyti, kaip šie santykiai yra įtvirtinti Konstitucijoje. Ordinarinė teisė nėra konstitucinės teisės šaltinis²⁰² todėl, siekiant sukonkretinti valstybės ir bažnyčios santykių modelį, įstatymų analizė nėra tas pagrindas, kuriuo reiktų remtis. Kaip pagrįstai teigia G. Mesonis: „pastangos suvokti konstituciją per žemesnės galios teisės aktų turinį būtų jos viršenybės principo paneigimas bei tikrojo jos turinio, o tuo pačiu ir jos ginamų vertybių, iškraipymas. <...> Konstitucijos „vienišumas“ teisės sistemoje (nes nėra teisės akto, galinčio prilygti jai savo juridine galia) formuluoja rimtus hermeneutinius iššūkius, kuriuos tenka spręsti jos interpretuotojui“²⁰³. Visgi konstitucijos reguliavimas yra įgyvendinamas per įvairius teisės aktus, todėl jis patvirtina bažnyčios ypatingą vietą valstybėje ir įrodo jos pripažinimą tiek *de facto*, tiek *de jure*. Todėl būtinai paminėtinas 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo priimtas Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas. Šiame akte *expressis verbis* įtvirtintas paritetinio bendradarbiavimo su bažnyčia tikslas. Šio akto 4 punkte teigiama: „Valstybė ir Bažnyčia Lietuvos Respublikoje bendradarbiaus pariteto principu“²⁰⁴. Taip pat nagrinėjant kitus įstatymus galima rasti valstybės ir bažnyčios bendradarbiavimo formų.

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas, *supra* note 121, (motyvuojamosios dalies II skyriaus 8 punktas).

²⁰⁰ Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 67-2022; Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl kariuomenėje tarnaujančių katalikų sielovados. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 67-2023; Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 67-2024.

²⁰¹ Blinstrubis, T. Pasaulietinės valstybės principas, *supra* note 92, P.151.

²⁰² Kūris, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2006, Nr. 12(90).

²⁰³ Mesonis, G. Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė. *Logos*. 2009.

²⁰⁴ Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas, *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 18-470.

Visi išdėstyti faktai bei argumentai, sistemiškas Konstitucijos nuostatų aiškinimas, bei KT jurisprudencijos nagrinėjimas padeda suvokti, koks valstybės ir bažnyčios santykių modelis yra Lietuvoje ir patvirtina hipotezę, jog Lietuvos Respublikoje įtvirtintas valstybės ir bažnyčios paritetinio bendradarbiavimo modelis. Pateikti argumentai nepatvirtina griežto šių teisės subjektų atskyrimo modelio egzistavimo. Kaip rodo konstitucinis valstybės ir bažnyčios santykių reglamentavimas, jo įgyvendinimas žemesnės galios teisės aktuose bei bažnyčios padėtis valstybėje *de facto* (aukščiausių valstybės pareigūnų dalyvavimas Katalikų Bažnyčios šv. Mišiose valstybinių ir religinių švenčių metu, bažnyčios hierarchų dalyvavimas, pavyzdžiui, prezidento inauguracijos iškilmėse, įvairių tradicinių bažnyčių atstovų vieši pasisakymai tam tikrų įstatymų priėmimo klausimais, pvz. dėl dirbtinio apvaisinimo, tai pat nedarbo dienų nustatymas būtent pagrindinių katalikiškų religinių iškilmių dienomis²⁰⁵ ir pan.) bažnyčia kaip institucija turi ypatingą pripažinimą valstybėje. Šiame darbe nenagrinėta prielaida dėl valstybinės bažnyčios arba valstybės ir bažnyčios institucinės vienybės modelio įtvirtinimo Lietuvoje, tačiau vien faktai, jog Lietuvoje nėra valstybinės religijos²⁰⁶, kad yra suformuluotas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas yra pakankami, kad tokią hipotezę būtų galima atmesti, jos giliau nenagrinėjus.

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 64-2569. 162 str.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 6, 43 str. 7 d.

Išvados

1. Išanalizavus pirmųjų Lietuvos Konstitucijų tekstus, galima daryti išvadas, kad jau pirmosiose Lietuvos Konstitucijose buvo nemažai dėmesio skirta tikybos reikalams, jose buvo reglamentuojami valstybės ir „tickybinių organizacijų“ (1938 m. Konstitucijoje pavadintų „bažnyčiomis bei kitomis tolygiomis tickybinėmis organizacijomis“) teisiniai santykiai. Jau pirmosiose Konstitucijose buvo įtvirtinta tikėjimo laisvė, diskriminacijos draudimas dėl tikėjimo, galima sakyti, tam tikra tickybinių organizacijų autonomija. 1938 m. Lietuvos Konstitucijoje siekta atskirti valstybės ir bažnyčių bei tickybinių organizacijų funkcijas, buvo nustatyta, kad valstybė pripažįsta tam tikras bažnyčias bei tickybines organizacijas. Labai panašų reglamentavimą randame ir dabartinėje Konstitucijoje. Tad galime teigti, jog pirmosios Konstitucijos šiuo klausimu turėjo nemažą įtaką dabartinei Konstitucijai.
2. Apibendrinant religijos laisvės principą, pabrėžtina, jog šis principas nėra *expressis verbis* išreikštas Konstitucijoje. Jis išvedamas iš Konstitucijos kaip vientiso, kompleksinio teisės akto sisteminio aiškinimo, iš Konstitucijos dvasios. Nors religijos laisvė Lietuvoje siekia tolimą istoriją, visgi apibrėžti šios laisvės apsaugos sritį nėra lengva, nes žmogaus vidinis gyvenimas nėra lengvai prieinamas. Šia prasme, kol religijos laisvė yra žmogaus vidinių įsitikinimų, tikėjimo, vidinio išpažinimo reikalas, ji yra absoliuti. Tačiau religijos laisvės sąvoka yra kompleksinė dėl to, kad ji neatsiejama nuo kitų Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių, laisvių bei konstitucinių principų. Taip pat dar ir todėl, kad ji aiškinama nevienareikšmiškai, o būtent: tiek kaip individualioji religijos laisvė, tiek kaip kolektyvinė religijos laisvė, tiek kaip korporatyvinė religijos laisvė. Ir kai šią laisvę individas vienas, arba su kitais ima naudotis, išeidamas už savo vidinių ribų, tai yra imasi tam tikrų veiksmų, kalbų arba, kai šia laisve naudojasi bažnyčios bei religinės organizacijos kaip teisės subjektai, viešieji juridiniai asmenys, ši laisvė patenka į įstatymų reguliavimo sritį ir tam tikrais Konstitucijoje bei kituose įstatymuose numatytais atvejais gali būti ribojama. Religijos laisvė yra svarbi, kalbant apie valstybės ir bažnyčios teisinius santykius, kadangi ji yra šių santykių pagrindas, tikslas, konstitucinis principas ir, be abejo, valstybės kompetencijos riba, būtent nustatant bei įgyvendinant valstybės ir bažnyčios santykių modelį.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje yra suformuluotas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas. Pabrėžtina, jog KT suformulavo „atskirumo“, o ne „atskyrimo“ principą tuo tarsi norėdamas pabrėžti šių sąvokų netapatumą. „Atskirumo“ sąvokos turinys yra suvokiamas

kur kas švelniau. Atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą valstybės ir bažnyčios santykių reglamentavimą, sistemini visos Konstitucijos aiškinimą bei KT jurisprudenciją, galima teigti, jog Lietuvoje nėra griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo. Tai pabrėžė ir KT, suformuluodamas „atskirumo“ principą. Lietuvoje valstybės ir bažnyčios funkcijos yra atskirtos, šie du teisės subjektai nesikiša vienas į kito reikalus, nėra valstybinės religijos, tačiau tam tikroms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms yra suteiktas ypatingas teisinis statusas, tradicinės bei valstybės pripažintos bažnyčios ir religinės organizacijos yra valstybės remiamos, o tai leidžia paneigti griežto atskyrimo principo egzistavimą bei paaiškina, kodėl Lietuvoje yra suformuluotas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas.

4. Pasaulietinės valstybės principas nėra *expressis verbis* išreikštas nei Konstitucijoje, nei KT jurisprudencijoje, tačiau po to, kai buvo paskelbtas KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimas, apie šį principą imta kalbėti kaip apie išvestinį. KT pasaulietinės valstybės principą apibrėžia per valstybės ir bažnyčios atskirumo principą. Pasaulietiškas yra aiškinamas tuo, kad bažnyčia yra atskirta nuo valstybės, t.y. valstybė negali kištis į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus gyvenimą, o bažnyčia bei religinės organizacijos negali kištis į valstybės, jos institucijų ir pareigūnų veiklą, taip pat negali formuoti valstybės politikos. Tačiau Lietuvoje nėra atmetama religijos ar bažnyčios vertė bei jos reikšmė valstybės raidoje, kai kurioms bažnyčioms netgi suteiktas ypatingas konstitucinis viešosios teisės subjekto statusas. Bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios valstybės pripažintos tradicinėmis, yra gerbiamos, vertinamos dėl įnašo į tautos kultūrą, valstybingumo raidą taip pat kaip dvasinis paveldas. Tai byloja, jog Lietuvos valstybės pasaulietiškas yra jos religinis neutralumas, kuris yra paremtas kooperacinio turinio sekuliarumu.
5. Remiantis KT jurisprudencija, galima išskirti, jog Konstitucijoje yra įtvirtintas bažnyčių bei religinių organizacijų trejopas statusas. Vienos yra tradicinės, kitos (tradicinėmis nesančios) valstybės pripažintos ir trečiosios nei tradicinės, nei valstybės pripažintos. Tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos Lietuvoje turi ypatingą statusą, nes jos turi Lietuvoje didelę reikšmę dėl įtakos visuomenės socialinei, kultūrinei, dvasinei raidai yra svarbios Lietuvos valstybingumui, yra dvasinio paveldo dalis. Jos turi tam tikras privilegijas, kurių neturi kitos tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos. Valstybės pripažintos (tradicinėmis nesančios) bažnyčios bei religinės organizacijos taip pat turi ypatingą statusą Lietuvoje. Nors ir neturi tokių privilegijų kaip tradicinės, tačiau yra valstybės remiamos ir palaikomos, kadangi jas vienija nemažas skaičius žmonių, jos veikia Lietuvoje ilgą laiką, turi atramą visuomenėje. Ir

- galiausiai Lietuvoje yra bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios, nors ir neturi valstybės pripažinimo, tačiau gali jo siekti, gali veikti kaip pagal privatinę teisę įsisteigę juridiniai asmenys.
6. Literatūroje yra išskiriami tokie valstybės ir bažnyčios teisinių santykių modeliai: valstybės ir bažnyčios institucinės vienybės, valstybės ir bažnyčios bendradarbiavimo arba bažnyčios valstybinio pripažinimo viešosios teisės subjektu modelis, griežto valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelis. Tačiau praktikoje neegzistuoja nė vienas gryno pavidalo modelis. Būtent dėl to, nors ir vienam modeliui priskirtinose skirtingose valstybėse, situacija gali skirtis.
 7. Atsižvelgiant į tai jog: Lietuvoje yra valstybės ir bažnyčios „atskirumo“, o ne „atskyrimo“ principas; bažnyčios ir religinės organizacijos užima ypatingą vietą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje; lietuviškasis valstybės pasaulietiškumo principo turinys nėra aiškinamas griežtai, laicistiškai; Konstitucijos 43 str. 5 d. nuostata, jog bažnyčių bei religinių organizacijų būklė nustatoma susitarimu arba įstatymu yra pagrindas, kuriuo remiantis valstybė ir bažnyčia bendradarbiauja; 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos buvo priimtas Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas, kuriame buvo įtvirtintas paritetinio bendradarbiavimo su bažnyčia tikslas, kuris įgyvendinamas ir dabartiniuose įstatymuose – galima teigti, jog Lietuvos Respublikoje įtvirtintas valstybės ir bažnyčios paritetinio bendradarbiavimo modelis.

Naudota literatūra:

1. Birmontienė T. Žmogaus teisių ir laisvių koncepcija 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje. // Mūsų konstitucionalizmo raida: Straipsnių rinkinys. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2003.
2. Blinstrubis T. Pasaulietinės valstybės principas. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 2 (6).
3. Blinstrubis T. Suvereniteto įgyvendinimo ypatumai ir religijos laisvė valstybės ir bažnyčios konstituciniuose santykiuose. Šveicarijos pavyzdys (I). *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2).
4. Dambrauskienė G., Davulis T., Nekrošius I. ir kt./red. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
5. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija: nuo pagrindinio įstatymo iki aukščiausios teisės. // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2007.
6. Jarašiūnas E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2(120).
7. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2). *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2002. Nr. 27(19).
8. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2001. Nr. 23(15).
9. Kūris E. Konstitucija, teismai ir demokratija. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008, 4(12).
10. Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2006, Nr. 12(90).
11. Kvietkauskas V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija. 1985 m.
12. Lankauskas M. Valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas: lyginamieji aspektai ir teisinė padėtis Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1(63).
13. Lietuvių kalbos žodynas (t. I-XX, 1941-2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Naktinienė G., et al. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2011-11-24]. www.lkz.lt.
14. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinės teisės: Vadovėlis. Vilnius: Leidybos centras, 2001.
15. Maksimaitis M. Lietuvos valstybės konstitucijų istorija. Vilnius: Justitia, 2005.

16. Maksimaitis M. Pirmosios modernios mūsų valstybės konstitucijos: keliai ir takeliai. // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2007.
17. Maksimaitis M. Pirmoji Lietuvos valstybės konstitucija. *Teisės apžvalga*. 1992, Nr. 1-2.
18. Mesonis G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2008, Nr. 2 (10) balandis – birželis.
19. Mesonis G. Kai kurie konstitucijos interpretavimo aspektai: *expressis verbis* ribos. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 5 (107).
20. Mesonis G. Konstitucija monocentrinėje teisės sistemoje. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2008, Nr. 4(12) spalio – gruodis.
21. Mesonis G. Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė. *Logos*, 2009, 58.
22. Plumba P. Valstybės ir religijos santykis Lietuvoje: Lietuvos Respublikos Konstitucijos 43 straipsnio analizė. Prieiga per internetą <http://tm.infolex.lt/religija/1.htm> [Prisijungimo laikas 2011.10.29].
23. Römeris M. Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Pirma dalis: Valstybė. T.II. Antras fotografuotinis leidimas. Vilnius: Pradai. 1995.
24. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos. *Justitia*, 2004, Nr. 3(51).
25. Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2005, Nr. 67(59).
26. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
27. Vaičaitis V. Teisė ir religija. *Justitia*. 2008, 3(69).
28. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004.
29. Valionytė I., Lazutka S., Gudavičius E. Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.). Vilnius, 2001.
30. Vidrinskaitė S. Tikėjimo ir sąžinės laisvė: konstituciniai pagrindai ir realizavimo ribos Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2006, Nr. 12(90).
31. Legal Aspects of Religious Freedom. Les aspects juridiques de la liberté confessionnelle. International Conference, 15-18 September 2008. Ljubljana: Office of the Government of the Republic of Slovenia for Religious Communities, 2008. Prieiga per internetą http://www.uvs.gov.si/fileadmin/uvs.gov.si/pageuploads/razni_dokumenti/konferenca/Legal_aspects_of_religious_freedom_-_zbornik.pdf [Prisijungimo laikas 2011.06.17].

32. 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.

Teisės aktai:

33. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
34. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
35. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
36. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 64-2569.
37. 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922-08-06, Nr. 100-799.
38. 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928-05-25 Nr.275-1778.
39. 1938 m. Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938-05-12 Nr.608-4271.
40. Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis įstatymas. *Valstybės žinios*, 1990, Nr.: 9-224.
41. Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 18-470.
42. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 17-447.
43. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 23-593.
44. Lietuvos Respublikos prezidento įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-89.
45. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 15-249.
46. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89 –1985.
47. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
48. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2022.
49. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl kariuomenėje tarnaujančių katalikų sielovados. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2023.
50. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2024.
51. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 114-5115.
52. Lietuvos akušerių-ginekologų draugijos etikos kodeksas. Prieiga per internetą <http://bioetika.sam.lt/index.php?2097813021> [Prisijungimo laikas 2011.10.23].
53. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos Etikos kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329> [Prisijungimo laikas 2011.10.23].

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 31-562.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai“. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20-537.
57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ atitikimo Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 49-1173.
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 49-1424.
59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. Nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 127-4849.
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies I skyriaus 6 punkto nuostatų išaiškinimo, taip pat dėl pareiškėjo – Lietuvos Respublikos teisingumo ministro prašymo išaiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 "Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai" motyvuojamosios dalies 1 punktą“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.

Santrauka

Šiame magistro baigiamajame darbe yra analizuojami Lietuvos valstybės ir bažnyčios konstituciniai teisiniai santykiai, jų ypatumai. Nagrinėjama, kaip santykiai tarp šių dviejų teisės subjektų yra įtvirtinti aukščiausią juridinę galią turinčiame Lietuvos Respublikos teisės akte. Analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje yra išaiškinamas ir išplėtojamas konstitucinis reglamentavimas. Be Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizės šių santykių nagrinėjimas būtų tik paviršutiniškas. Darbo tikslas yra nustatyti, koks valstybės ir bažnyčios santykių modelis yra Lietuvoje. Šio darbo pradžioje išnagrinėta, kokie santykiai tarp valstybės ir bažnyčios buvo įtvirtinti pirmosiose nuolatinėse Lietuvos Konstitucijose. Tai parodė, jog dabartinėje Konstitucijoje įtvirtintas reglamentavimas siekia pirmąsias Lietuvos Konstitucijas. Siekiant iškelto tikslo, nagrinėjami pagrindiniai (šio darbo kontekste) konstituciniai principai: religijos laisvės, valstybės ir bažnyčios atskirumo bei pasaulietinės valstybės. Taip pat bažnyčių bei religinių organizacijų teisinis statusas Lietuvoje. Tai padėjo atskleisti valstybės ir bažnyčios konstitucinių teisinių santykių ypatumus. Prieš nustatant, koks valstybės ir bažnyčios santykių modelis egzistuoja Lietuvoje, aptariami literatūroje pateikiami šių santykių modeliai, t.y. valstybės ir bažnyčios institucinės vienybės, bendradarbiavimo ir griežto atskyrimo. Darbo pabaigoje, atsižvelgiant į ankstesniuose skyriuose išdėstytą medžiagą, atskleidžiama, jog Lietuvoje egzistuoja valstybės ir bažnyčios paritetinio bendradarbiavimo modelis.

Summary

This master thesis is an analysis of the constitutional relationships between the State of Lithuania and the Church. It is examined how these relationships are embodied in Constitution of the Republic of Lithuania. The jurisprudence of the Constitutional Court is also analyzed in this study as it clarifies and develops the constitutional regulation, because consideration of these relationships are only superficial without it. The aim of this master thesis is to determine what model of the State and the Church relationship is in Lithuania. At the beginning, relationships between the State and the Church established in the first permanent Constitutions of Lithuania are examined. This shows that regulation of the current Constitution came from the first Lithuanian Constitutions. To achieve the aim of this work the fundamental (in the context of this work) constitutional principles: religious freedom, separateness of the state and the church and the secular state are also analyzed, as well as the legal status of churches and religious organizations in Lithuania. This reveals specific features of the constitutional relationships between the State and the Church in Lithuania. Moreover, models discussed in the literature, i.e. church and state institutional unity, cooperation and strict separateness are also described in this work. Finally, according to the material covered in previous chapters, it is revealed that in Lithuania there is model of parity cooperation between the State and the Church.